

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ TƏHSİL İNSTİTUTU

MƏKTƏBƏQƏDƏR TƏHSİL PROQRAMI (KURİKULUM)

BAKI -2022

MÜNDƏRİCAT

Giriş.....	3
1. Məktəbəqədər təhsilin məzmunu.....	4
1.1. İnkişaf sahələrinin xarakteristikası.....	4
1.2. Müxtəlif fəaliyyət növləri üzrə uşaqların inkişafı.....	5
1.3. Məktəbəqədər təhsilin məzmununu müəyyənləşdirən didaktik prinsiplər	14
1.4. Məktəbəqədər təhsilin sonunda uşaqlarda formalaşdırılan səriştələr	15
1.5. Məktəbəqədər təhsilin yaş səviyyələrinə uyğun inkişaf sahələri üzrə ümumi təlim nəticələri	15
1.6. Məktəbəqədər təhsil pilləsində yaş səviyyələri üzrə keçirilən məşğələlər və həftəlik miqdarı	18
1.7. Yaş qrupları və inkişaf sahələri üzrə məzmun standartları	20
1.8. İnkişaf sahələrinin inteqrasiyası.....	35
2. Təlim strategiyaları	36
2.1. İnkişaf və təlim strategiyalarının mahiyyəti	36
2.2. İnkişafetdirici təlim mühitinin təşkili.....	36
2.3. Təlimin təşkilinə verilən tələblər	40
2.4. Təlimin təşkilində istifadə olunan forma və üsullar	41
2.5. Təlimin planlaşdırılması və təşkili metodikası	44
3. Uşaq inkişafının dəyərləndirilməsi	47
Uşaq inkişafının izlənməsi cədvəli (Nümunə).....	48
İnkişafa dair yekun hesabat (Nümunə).....	49
Tezaurus.....	51
İstifadə olunmuş ədəbiyyat.....	53

Giriş

Məktəbəqədər təhsil Azərbaycan Respublikasında fasiləsiz təhsil sisteminin ilk pilləsi kimi fərdin, cəmiyyətin və dövlətin maraqları nəzərə alınmaqla davamlı inkişaf etdirilən prioritet fəaliyyət sahəsidir.

Məktəbəqədər təhsil vasitəsilə uşaqların erkən yaş dövrlərində əqli, fiziki, yaradıcı potensialının və mədəni səviyyəsinin inkişafının, psixoloji dayanıqlığının, estetik tərbiyəsinin, sadə əmək vermişlərinə yiyələnməsinin, ətraf aləmə, şəxsi sağlamlığın qorunmasına həssas və şüurlu münasibətinin, zəruri həyati bacarıqlara yiyələnməsinin, şəxsiyyətinin formalaşdırılmasının əsası qoyulur.

Anadan olandan məktəbə gedənədək olan dövr uşağın ən sürətli fiziki və əqli inkişafı, bütün sonrakı həyatı boyunca hər bir insan üçün zəruri olan keyfiyyətlərin formalaşması dövrüdür. Bu dövrün özəlliyi ondan ibarətdir ki, o, gələcəkdə hər hansı bir bilik əldə etmək üçün təməl olan bilik, bacarıq və müxtəlif fəaliyyətlərin mənimsənilməsi dövrüdür. Bu mərhələdə nitqin inkişafı, riyazi və məntiqi təfəkkürün inkişafı, ətraf aləmlə tanışlıq, təsviri fəaliyyət, musiqi və fiziki inkişaf üzrə ilkin bilik və bacarıqlar formalaşır.

Məktəbəqədər yaşın sonunda uşaq məktəblinin yeni sosial rolunu qəbul etməyə, təhsil fəaliyyətini, xüsusi və ümumiləşdirilmiş biliklər sistemini mənimsəməyə hazır olur. Həmçinin uşaqda məktəbə psixoloji və şəxsi hazırlıq formalaşır.

Məktəbəqədər təhsil uşaqların milli-mənəvi və bəşəri dəyərlər ruhunda, dövlət maraqları və azərbaycançılıq məfkurəsi əsasında tərbiyə olunmasına istiqamətləndirilir, ümumi təhsilə hazırlığını təmin edir.

Uşağın məktəbdəki uğurlu təhsili, şəxsiyyət kimi formalaşması, ictimai həyatda iştirak etməsi məktəbəqədər dövrdə qoyulmuş təməldən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Məktəbəqədər yaş uşağın fəal sosiallaşması, mədəni vermişlərin mənimsənilməsi, mənəvi və estetik hisslərin oyanması dövrüdür.

1. Məktəbəqədər təhsilin məzmunu

1.1. İnkişaf sahələrinin xarakteristikası

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların inkişafı 4 inkişaf sahəsi üzrə müəyyən edilmişdir: fiziki inkişaf, sağlamlıq və təhlükəsizlik; idrakın inkişafı; estetik və yaradıcı inkişaf; sosial-emosional inkişaf.

Fiziki inkişaf, sağlamlıq və təhlükəsizlik. Məktəbəqədər yaş dövründə sağlamlığın, hətərəfli hərəkəti hazırlığın və ahəngdar fiziki inkişafın əsası qoyulur. Bu dövrdə düzgün təşkil edilmiş fiziki inkişaf uşaqda yaxşı bədən quruluşunun formalaşmasına, orqanizmin möhkəmlənməsinə, daxili orqanların fəaliyyətinin yaxşılaşmasına imkan yaradır. Sağlamlığın qorunması və möhkəmləndirilməsi, sanitariya-gigiyenik qulluğun təminatı, sağlamlıq tədbirlərinin keçirilməsi (hava, günəş və sudan geniş və düzgün istifadə olunması), rəşional qidalanmanın, gimnastikanın, düzgün gün rejiminin təşkili (yuxu, asudə vaxt, təlim prosesi) və fiziki aktivlik uşaqların sağlam həyat tərzi keçirmələrini təmin edir. Fiziki inkişafa böyük, kiçik və hissi (sensor) motor hərəkətlərinin inkişafı daxildir. Təhlükə və çətinliklərə hazırlıq, yol hərəkəti qaydaları, ekstremal vəziyyətlərdə və təhlükəli situasiyalarda necə hərəkət etmək haqqında ilkin təsəvvürlərin formalaşdırılmasına, məişətdə ehtiyatlı, küçədə mədəni davranmaq, təbii hadisələr və yanğın zamanı vəziyyətdən çıxmaq qaydalarının mənimsənilməsinə imkan yaranır.

İdrakın inkişafı. İdraki inkişafın məqsədi uşağın idraki maraqlarının, tələbat və bacarıqlarının, onun emosional-hissi təcrübə əsasında elementar tədqiqatçılıq fəaliyyətinin formalaşdırılmasıdır. Sensor, nitq inkişafı, idraki qabiliyyətlərin (müqayisə etməyi, fərqləndirməyi, ümumiləşdirməyi bacarmaq), ətraf aləm haqqında ilkin təsəvvürlərin və anlayışların, əşyevi fəaliyyətin, dərk etmə tələblərinin formalaşdırılmasının (informasiya almaqda tələb, təlim zamanı fəallıq, ətraf aləmin dərk edilməsində müstəqillik) bünövrəsi bu dövrdə qoyulur. Uşaqlar təmasda olduqları əşyaların adlarını, əlamətlərini, necə hərəkət etmək lazım olduğunu düzgün ifadə etmək, bu istiqamətdə məntiqi mühakimə yürütmək, düzgün, sadə ümumiləşdirmələr aparmaq, əqli nəticəyə gəlmək kimi qabiliyyətlər nümayiş etdirirlər. İdrak üzrə uşağın yerinə yetirdiyi tapşırıqlar onların məntiqi mühakimə yürüdə bilmək bacarıqlarını, intuisiyasını, məkan və zaman haqqında təsəvvürlərini genişləndirir. Riyazi tapşırıqların həlli zamanı uşaqlarda induksiya və deduksiya, təhlil və tərkib, təsnif etmə və sistemləşdirmə, ümumiləşdirmə kimi qabiliyyətlər inkişaf edir. Beləliklə, tənqidi, məntiqi, yaradıcı tənəkkürün inkişafı təmin olunur.

Estetik və yaradıcı inkişaf. Estetik tərbiyə məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda bədii hissələrin və zövqün, bədii yaradıcılıq qabiliyyətlərinin, ətraf aləmdəki obyektləri müşahidə və müzakirə etmək bacarığının inkişafını təmin edir. Təsviri fəaliyyətdə rənglər və formaların yeni birləşmələri, quraşdırma prosesində müxtəlif modellərin qurulması, hekayə və nağılın, musiqi fəaliyyətində melodiyanın və mahnıların dinlənməsi, uşaq musiqi alətlərində ifa, rəqs məktəbəqədər yaşlı uşaqların estetik zövqünün inkişafına kömək edir. Yaradıcı əməli fəaliyyət prosesində uşaqda yaradıcı təxəyyül, təfəkkür, ünsiyyət bacarıqları, digər insanların mövqeyini qəbul etmək bacarığı yaranır və inkişaf edir. Estetik tərbiyə, həmçinin təbiətdə, ətraf mühitdə, insanların hərəkətlərində, geyimdə gözəlliyi görmək bacarığı və yaradıcı qabiliyyətlərin formalaşmasına (musiqi duyumu, təsviri fəaliyyət) imkan yaradır.

Sosial-emosional inkişaf. Məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda sosial və emosional keyfiyyətlər vəhdətdə inkişaf edir. Uşaq özünün emosional əhvalını məhz yaşadığı sosial mühitin normaları əsasında tənzimləyir. Sosial-emosional inkişaf vasitəsilə uşaqlarda insanlara qarşı müsbət münasibət, xeyirxahlıq, qayğıkeşlik, qarşılıqlı yardım, başqasının dərdinə şərik olmaq, münaqişələrin həlli və s. kimi mənəvi keyfiyyətlər formalaşır. Uşaqlar oyun, əmək və əməli fəaliyyətə, kollektivdə davranma qaydalarına dair ilkin bacarıqlara yiyələnirlər. Bu dövrdə uşaqların böyüklərlə və yaşlıları ilə ilkin qarşılıqlı fəaliyyətinin müxtəlif formaları yaranır. Ünsiyyətin köməyi ilə birgəfəaliyyətin müxtəlif növlərində şəxsiyyətlərarası əlaqələr, böyüklərə hörmət, yaşlılarına güzəşt, qarşılıqlı təsir və qarşılıqlı anlaşma təmin olunur.

1.2. Müxtəlif fəaliyyət növləri üzrə uşaqların inkişafı

Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində uşaq inkişafının yaş mərhələsinə uyğun təşkil edilən fəaliyyət növləri aşağıdakılardır:

Erkən yaş dövründə (1-3 yaş):

- sökülüb-yığılan və hərəkətli oyuncaqlarla oyun (əşyevi-manipulyativ fəaliyyət);
- ünsiyyətin qurulması;
- böyüklərin rəhbərliyi altında birgəfəaliyyət;
- özünəxidmət əməyi və məişət əşyaları ilə fəaliyyət;
- musiqinin, nağılın, şeirin, şəkillərin məzmununun qavranılması məqsədilə təşkil edilən fəaliyyət;
- hərəkətli fəallıq.

Məktəbəqədər təhsil dövründə (3-6 yaş):

- oyun;
- ünsiyyət;

- elementar tədqiqatçılıq;
- bədi nümunələrin dərk edilməsi məqsədilə təşkil edilən fəaliyyət;
- əmək fəaliyyəti;
- təsviri fəaliyyət;
- musiqi;
- hərəkəti fəallıq.

1-2 yaşlı uşaqların fəaliyyət növləri üzrə inkişafı

Əşyevi-manipulyativ fəaliyyət. Əşyevi-manipulyativ fəaliyyət bu dövrün aparıcı fəaliyyət tipi olmaqla, uşaq şəxsiyyətinin formalaşmasında müstəsna əhəmiyyət kəsb edir. Uşağın əşyalarla davranışı fəal surətdə formalaşır və bununla eyni vaxtda onda nitqmənimsəmə prosesi baş verir. Bu işə ümumiləşdirmə aparıcı qabiliyyətinin və əyani-obrazlı dərkətmənin inkişafını təmin edir. Bununla əlaqədar olaraq aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- uşağın diqqətinin ətraf mühitdəki əşyalara cəlb olunması;
- əşyevi fəaliyyətin aparıcı fəaliyyət kimi mənimsənilməsi;
- uşağın hərəkəti və nitq imkanlarının nəzərə alınması ilə idraki fəallığın təşkili;
- perseptual (hissi qavrayış) fəaliyyət təlimi;
- uşaqların əşyaların adlarını yadda saxlamağa, əşyevi və praktik fəaliyyətin istifadəsi ilə zehni məsələlərin həllinə həvəsləndirilməsi;
- qeyri-ixtiyari idraki proseslərə və ixtiyarilik üzərində emosionallığın üstünlüyünə əsaslanaraq, uşağın idraki tələbatının dəstəklənməsi və stimullaşdırılması.

Ünsiyyət. Həyatının ikinci ilində uşağın nitqi, təqlid etmə bacarığı inkişaf edir, lüğət ehtiyatı təxminən 300 sözü əhatə edir. Uşaq ismin cəm şəklini, bəzi hallarını, keçmiş və gələcək zamanları az-çox düzgün işlətməyə başlayır. Uşağın fəal emosional nitqinin inkişaf etməsi onun dərkətmə qabiliyyətinin, müstəqilliyinin və təşəbbüskarlığının təkmilləşməsi üçün əlverişli şərait yaradır. Uşaq ətraf aləm haqqında təcrübi biliklərə, əsasən oyun prosesində yiyələnir. Bununla əlaqədar aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- uşağa ünsiyyət yollarını göstərmək və onları təkrarlamağa həvəsləndirmək;
- insanların davranışını və bir-biri ilə nə üçün ünsiyyət saxladıklarını izah etmək;
- ünsiyyətə maraq və müsbət emosiyalar yaratmaq.

Oyun fəaliyyəti. Bu dövrdə uşaqlarla müstəqil fəaliyyətin müxtəlif növlərinin təşkili zamanı oyun onların gümrah davranışını, emosional əhvali-ruhiyyəsini təmin edir. İkinci ilin əvvəlində oyuncaqlarla oyun və əyləncələr təşkil etmək vacibdir. Oyuncağı uşağa göstərərək adını soruşmaq və ya adı çəkilmiş oyuncağı digər oyuncaqların içindən tapıb göstərmək uşağın idraki inkişafına müsbət təsir göstərir. Bununla əlaqədar aşağıdakı

işlərin aparılması zəruridir:

- oyuncaqlarla oyunların təşkili;
- uşağın sensor və hərəkəti fəaliyyətini inkişaf etdirən, şən əhvali-ruhiyyə yaradan oyunların təqdim olunması;
- sevimli (üstünlük verilən) oyuncaqların əhatəsinin genişləndirilməsi;
- oyun prosesində uşaqların lüğətinin hərəkət və fəaliyyət bildiren sözlər hesabına zənginləşdirilməsi.

Əmək fəaliyyəti. Məktəbəqədər yaşlı uşağın əsas fəaliyyət növü oyundur. Ancaq təlim-tərbiyə işini elə qurmaq lazımdır ki, bu yaşda uşaqda oyunla yanaşı əməklə məşğul olmaq tələbatı da formalaşsın. Məktəbəqədər yaşlı uşaqlar böyüklərin əməyinə hələ körpə yaşlarından böyük maraq göstərir, uşaq oyunlarında, məişətdə onları təqlid edir və özləri də nə isə düzəltməyə səy göstərirlər. Uşaqlarda əməyə müsbət münasibət, bacarıq və vərdişlərin yaranması üçün böyüklərin nümunəsi, onların əmək fəaliyyəti ilə bilavasitə təmasda olması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Uşaqlarda əməyə maraq oyatmaq məqsədilə aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- əmək fəaliyyəti üçün lazım olan həyati və məişət əşyalarının göstərilməsi və adlandırılması;
- gündəlik təsərrüfat-məişət əməyinin yollarının göstərilməsi;
- oynadıqdan sonra oyuncaqların yığışdırılmasının öyrədilməsi;
- özünəxidmət bacarıqlarının formalaşdırılması.

Bədii fəaliyyət. Bədii fəaliyyət prosesində uşaqda yaradıcı təxəyyül, təfəkkür, ünsiyyət bacarıqları, digər insanların mövqeyini qəbul etmək bacarığı yaranır və inkişaf edir. Təbiətdə, ətraf mühitdə, insanların hərəkətlərində, geyimdə gözəlliyi görmək bacarığını tərbiyə etmək, yaradıcı qabiliyyəti (musiqi duyumu, təsviri fəaliyyət) inkişaf etdirmək məqsəduyğundur. Yaradıcılıq şəxsiyyətin mənəvi inkişafında, insani hisslərin təkmilləşməsində mühüm rol oynayır. Bununla əlaqədar aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- uşağın bədii fəaliyyətdəki iştirakını təmin etməklə incəsənət əsərlərinin qavranılması;
- incəsənət əsərlərinə emosional münasibətin təzahürü üçün şəraitin yaradılması;
- böyüklər tərəfindən oxuma, rəsmlərin çəkilməsinə və s. uşaqların diqqətinin cəlb edilməsi;
- uşaqların böyükləri təqlid etməyə həvəsləndirilməsi, hər hansı fəaliyyətin birlikdə icra edilməsi.

Təlim. Həyatının ikinci ilində uşağın oyun və məşğələlərinin ahəngdar təşkili onda musiqiyə, bədii sözə emosional həssaslıqla yanaşmaq qabiliyyətini təkmilləşdirir.

Didaktik oyuncaq və materiallarla keçirilən məşğələlərdə əşyalarla fəaliyyət prosesində uşaqlarda hissetmə mədəniyyəti formalaşır. Məkanla daha geniş tanışlıq fəal marağı gücləndirir, sensor inkişafı zənginləşdirir, ümumi hərəkətlərin rəngarəngliyini inkişaf etdirir. Bununla əlaqədar aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- əldə edilmiş bilik və bacarıqların möhkəmləndirilməsi;
- sadə əşyalar vasitəsilə müxtəlif hərəkətlərin yerinə yetirilməsi;
- yaradıcılıq qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsi;
- əşyalar vasitəsilə müxtəlif ölçülərin (böyük, kiçik) öyrədilməsi.

Mədəni davranış vərdişlərinin aşılınması. Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində, həmçinin ailələrdə mədəni davranış vərdişlərinin erkən yaşlardan aşılınması məqsədilə bu yaş dövründə aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- norma və qaydalara uyğun sadə mədəni davranış vərdişlərinin formalaşdırılması;
- böyüklərin nitqinin dinlənməsi, sadə suallara cavab alınması, “olar”, “olmaz”, “sağ ol” sözlərinin mahiyyətinin başa düşülməsi və yerində işlədilməsinə nail olunması.

2-3 yaşlı uşaqların fəaliyyət növləri üzrə inkişafı.

Əşyəvi-manipulyativ fəaliyyət. Erkən yaşlı uşaqlar əsasən ünsiyyət, oyun və əşyəvi-manipulyativ fəaliyyətlərə cəlb olunur. Buna görə bu fəaliyyətlər əsasında hansı bacarıqların formalaşmasına imkan yaradılacağı dəqiq bilinməlidir. Ünsiyyət, əşyəvi-manipulyativ fəaliyyətlər uşağı dili fəal mənimsəməyə aparır və onu oyuna hazırlayır. Əşyalarla fəaliyyətin təsiri altında ünsiyyət və oyun zamanı uşaqlarda təfəkkür, yaddaş, duyğu və digər idraki proseslər inkişaf edir. Bu istiqamətdə aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- ətraf mühitdəki həm sosial, həm də təbiət obyektləri ilə tanışlıq, onlarla davranma yollarının göstərilməsi, uşağın əşyalarla, oyuncaqlarla fəaliyyətə həvəsləndirilməsi, perseptiv fəaliyyətin formalaşdırılması;

- uşağın manipulyativdən əşyəvi fəaliyyətə, sonra isə alət fəaliyyətinə keçidə həvəsləndirilməsi;

- qeyri-ixtiyari idraki proseslərə və ixtiyarilik üzərində emosionallığın üstünlüyünə əsaslanaraq uşağın idraki tələbatının dəstəklənməsi və stimullaşdırılması.

Ünsiyyət. Bu dövrdə fiziki inkişafın intensivliyi azalsa da, ətrafdakılarla münasibətdə əsaslı dönüş baş verir. Fəaliyyətlərin müxtəlifliyindən və məşğələlərin xarakterindən asılı olaraq, onlar nitq fəaliyyətinin müxtəlif formalarına cəlb olunurlar. Əvvəlki yaş dövrünə nisbətən ətrafdakılarla canlı ünsiyyətə - dialoqa girir, danışanı dinləməyə, eşitdiklərini başa düşməyə, sual verməyə, “Bu nədir?”, “Nə vaxt?”, “Harada?”, “Nə üçün?” suallarına cavab verməyə çalışır. Erkən yaşlı uşaqlar tərbiyəçi-müəllimlərin nəzarəti ilə sosial mühitə uyğunlaşmağı, başqaları ilə qarşılıqlı əlaqə

saxlamağı və ünsiyyət qurmağı öyrənirlər. Bu istiqamətdə aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- təhlükəsiz ünsiyyət dairəsinin genişləndirilməsi: “yanında” qarşılıqlı fəaliyyətdən “birlikdə” qarşılıqlı fəaliyyətə keçid;

- emosional-işgüzar ünsiyyətin tələbatına uyğun olaraq uşağın müraciətinin cavablandırılması;

- ətraf mühit barədə danışmaq xahişinin dəstəklənməsi və cavablandırılması, digər uşaqlarla ünsiyyət qurmaqda uşağa yardım edilməsi;

- ünsiyyət prosesində müsbət emosiyaların yaranması üçün şəraitin yaradılması.

Oyun. Oyun vasitəsilə uşaqlar fikirlərini və başa düşdüklerini ifadə edirlər. Onlar problemlərin həlli, sosial oyunlar və ünsiyyət zamanı bacarıqlarını tətbiq edirlər. Oyun təcrübələri uşaqların kommunikativ, idraki, motor bacarıqlarının olmasından xəbər verir. Öz bacarıqlarından xəbərdar olan və oyunlarda axtarışı sevən uşaqlar hər hansı problemin həllini tapmaqda daha yaxşı nəticə göstərilir. Bu istiqamətdə aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- oyun fəaliyyətinin formalaşdırılması;

- fərdi oyunlardan birgə oyuna keçidin təmin olunması;

- emosional reaksiya üçün şəraitin təşkil edilməsi, oyunda iştirak etmək arzusunun yaradılması;

- müxtəlif oyun növlərinin mənimsənilməsinə yardım edilməsi;

- müxtəlif oyun növlərində oyuncaqların və digər əşyaların istifadə üsullarının öyrədilməsi.

Təlim. Erkən yaş dövründə təlimin oyun-məşğələ formasında keçirilməsi məqsədəuyğundur. Oyun-məşğələlər uşağın vaxtında və ahəngdar inkişafına kömək edir. Bunlar elə bacarıqların formalaşmasına yönəldilir ki, həmin bacarıqlar uşağın müstəqil oyun prosesində böyüklərin təsiri olmadan baş verə bilməz. Bu və ya digər bacarıqlar uşaqlar tərəfindən mənimsəniləndikcə məşğələlər tədricən mürəkkəbləşdirilir. Bu istiqamətdə aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- sensor inkişaf (birgə oyun və təlim prosesində əşyanın forma, rəng, ölçü, az və çox anlayışlarının müəyyənləşdirilməsi, 2-3 əlamətinə görə əşyaların qruplaşdırılması), nitq inkişafı və ətraf aləm haqqında ilkin təsəvvürlərin formalaşdırılması;

- əsas hərəkətlərin (yeriş, qaçış, tullanma, sürünmə və s.) inkişaf etdirilməsi.

Əmək fəaliyyəti üzrə aşağıdakı istiqamətlərdə işlərin aparılması zəruridir:

- **Özünəxidmət əməyi:**

- müstəqil səlqəli yemək, soyunub-geyinmə və yuyunma bacarıqlarının aşılması;

- geyimlərdəki çatışmazlıqları görüb aradan qaldırılması üzrə vərdişlərin

aşılması;

- təmizlik və gigiyena qaydalarına əməl edilməsinin öyrədilməsi.

- Məişət-təsərrüfat əməyi:

- böyüklərin köməyi ilə nahar və məşğələ üçün masalara müvafiq ləvazimatların və qab-qacağın düzülməsinin öyrədilməsi;

- birgə əmək fəaliyyətinin təşkili.

Bədii fəaliyyət üzrə aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- bədii fəaliyyətə qoşulma;

- estetik təəssüratların genişləndirilməsi;

- incəsənət əsərlərinə emosional cavabın, onları bütünlüklə qavranılması imkanlarının, bədii bacarıqların inkişafı;

- musiqi səslərinin xüsusiyyətlərinin mənimsənilməsində təsviri fəaliyyət əşyalarından (karandaş, kağız və s.) istifadə edilməsi.

Mədəni davranış və qarşılıqlı münasibət verdişlərinin aşılması. Bu istiqamətdə aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- salamlama, xudahafizləşmə, xahiş, təşəkkür bildirən sözlərdən istifadə verdişinin aşılması;

- yaşlılarının əhatəsində mədəni davranış bacarığının yaradılması;

- güzəştə getmək, bölüşmək, kömək etmək arzusunun reallaşmasına böyüklərin təsir göstərməsi;

- davranışa nəzarətin tərbiyə edilməsi.

Sensor tərbiyə. Sensor tərbiyə ətraf aləmin hərtərəfli dərk edilməsinin formalaşdırılmasına xidmət edir. Uşağın ətraf aləmi dərk etməsi əşya və hadisələrin hiss və duyğuları ilə qavranılması ilə başlayır. Bu istiqamətdə aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- sensor tərbiyə üzrə müxtəlif təcrübələrin təşkil edilməsi;

- müxtəlif fəaliyyət növlərində sensor xüsusiyyətlərin (rəng, forma) nəzərə alınması.

3-4 yaşlı uşaqların fəaliyyət növləri üzrə inkişafı.

İdraki praktik fəaliyyət üçün aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- hər şeyi bilmək istəyinin hər şeyi öyrənmək həvəsinə keçməsi üçün şəraitin yaradılması;

- bacarıq və verdişlərin dairəsinin genişləndirilməsi (zaman və məkanda), ailə və ya məktəbəqədər təhsil müəssisəsi şəraitində əşyalarla fəaliyyət üsullarının mənimsənilməsi;

- perseptual (hissi qavrayış) fəaliyyətinin formalaşması;

- praktik təhlil və tərkibdən istifadə etməklə, əyani-əməli üsullarla məsələlərin həll edilməsi;

- müstəqilliyin və şifahi nitqin inkişafı üçün senzitiv (həssaslıq) dövrün istifadəsi;
- üç yaş böhranından çıxmaq ərafəsində əşyevi fəaliyyətdən əsas fəaliyyət növü kimi oyun fəaliyyətinə keçidə yardımçı olmaq;
- sualların (Nə? Kim? Niyə? Harada?) köməyi ilə idraki fəallığın təmin edilməsi;
- dialoji nitqin formalaşması.

Ünsiyyət üçün aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- şəxsiyyətlərarası münasibətlərdə uşağın tələbatının təmin olunması üçün təhlükəsiz və rahat atmosferin yaradılması;
- uşaqların marağı üzrə ünsiyyətin təşkili, müsbət münasibətlərin qurulmasına yardım göstərilməsi;
- mədəni ünsiyyət qaydalarına müvafiq olaraq ilkin kommunikativ bacarıqların formalaşdırılması;
- verbal və qeyri-verbal ünsiyyət vasitələrinin istifadəsində, uşaqlar və böyüklərlə ünsiyyətin qurulması üzrə vasitə və üsulların (salamlaşmaq, göz teması qurmaq, təşəkkür etmək və s.) mənimsənilməsində uşağa yardım göstərilməsi.

Oyun fəaliyyəti üçün aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- oyunda ətraf aləmin dərk edilməsi üçün uşağın şəxsi təcrübəsinin oyuna (təsvir olunan vəziyyətə) köçürülməsi üçün şəraitin yaradılması;
- oyun məqsədlərinin qoyulması, oyun qaydalarını razılaşdırmaq və ona riayət etmək bacarıqlarının formalaşması;
- uşağa qalib gəlmək imkanlarının verilməsi.

Əmək fəaliyyəti üçün aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- böyüklərin təsərrüfat-məişət və təbiətdə əməyinin müşahidəsinin təşkili, uşaqların birgə təsərrüfat-məişət əməyinə cəlb edilməsi;
- təsərrüfat-məişət əməyində istifadə edilən oyuncaqlarla (əmək alətləri ilə) iş üsullarının tətbiq edilməsi.

Bədii fəaliyyət üçün aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- incəsənət nümunələri vasitəsi ilə uşağın dünyaya estetik münasibəti və bədii inkişafının formalaşması;
- incəsənət əsərlərinə emosional münasibətin, təsviri fəaliyyət, musiqi və bədii-nitq fəaliyyəti şəraitində bədii bacarıqların inkişaf etdirilməsi.

Təlim fəaliyyəti üçün aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- ətraf aləmdəki əşyalarla fəaliyyət üsullarının mənimsənilməsi;
- məsələlərin həlli üsulları ilə tanışlıq;
- təlim məsələlərinin səmərəli həlli üçün şəraitin yaradılması.

4-5 yaşlı uşaqların fəaliyyət növləri üzrə inkişafı.

İdraki praktik fəaliyyət üçün aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- analogiya üzrə fikir yürütməyin, təhlil, müqayisə etməyin, nəticələr çıxarmağın, səbəb və nəticələri izah etməyin və onların əlaqəsini müəyyən etmək bacarığının formalaşdırılması;

- ətraf aləmə, başqa insanlara və özünə qarşı uşaqda maraq və öyrənmək istəyi oyatmaq üçün idrakın stimullaşdırılması;

- uşağın emosional yaddaşına, onun müxtəlif məlumatları müstəqil şəkildə əldə etmə vərdişinə əsaslanaraq axtarıcılıq qabiliyyətinin stimullaşdırılması;

- diqqətin bir yerə cəmlənməsi və davamlılığına diqqət yönəldilməsi;

- uşağın imkanlarını nəzərə almaqla idraki fəallığın qeyri-ixtiyariyə keçirilməsi;

- yeniliyin öyrənilməsində, idraki məsələlərin həllində sevinc duymaq imkanlarının təqdim edilməsi.

Ünsiyyət fəaliyyəti üçün aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- müstəqil şəkildə böyüklər və yaşlıları ilə qarşılıqlı fəaliyyət zamanı müəyyən olunmuş qaydaların gözlənilməsi;

- işgüzar situasiya və ünsiyyətin inkişaf etdirilməsi;

- uşağın yaşlıları tərəfindən qəbul olunması üçün əlverişli şəraitin yaradılması;

- birgəfəaliyyəti, kiçik qruplarla fəaliyyəti təşkil edərək uşaq kollektivinin formalaşdırılması;

- ali əxlaqi hissələrin aşılması (vətənpərvərlik, kollektivizm, mehribanlıq və s.);

- şəxsiyyətlərarası münasibətlər sistemində əlverişli mövqeyə malik olmaq üçün uşağa ünsiyyət üsullarının və vasitələrinin (oyuncaqları bölüşmə, oyunların təşkili, yardım və s.) mənimsədilməsi.

Oyun fəaliyyəti üçün aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- oyunun aparıcı fəaliyyət kimi qəbul edilməsi;

- uşaq tərəfindən oyun rollarının yerinə yetirilməsi, müstəqil şəkildə qaydaların müəyyən olunması və riayət edilməsi, hərəkət vəziyyətlərinin, insanların oyun və real qarşılıqlı fəaliyyət vəziyyətlərinin müqayisəsi;

- mövqələrin dəyişməsi ilə böyüklərin və uşaqların birgə oyununun təşkili;

- oyun fəaliyyətinin mənimsənilməsi, uşağın xoş əhvalının və özünü reallaşdırmasının dəstəklənməsi.

Əmək fəaliyyəti üçün aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- digərlərinə yardım istəyinin və müstəqilliyə can atmanın dəstəklənməsi;

- fəaliyyətin əsas növlərindən biri kimi əməyin əhəmiyyətinin açılması, əmək prosesindəki uğurlarına görə qürur hissənin yaradılması;

- əmək bacarıqlarının mənimsədilməsi prosesində vərdişlərin dəstəklənməsi;

- uşaqların fərdi və birgə əmək fəaliyyətinin təşkili.

Birgəfəaliyyət üçün aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- uşağın meyil və maraqlarının müəyyən edilməsi;
- müxtəlif fəaliyyət növlərində (təsviri, bədii-nitq, musiqi, oyun, səhnələşdirmə) bədii bacarıqların inkişafının dəstəklənməsi;
- təəssürat ilə uşaqların emosional sahələrinin genişləndirilməsi əsasında estetik hisslərin oyadılması;
- digərlərinin, bədii obrazın fikrinə şərik olma bacarıqlarının, incəsənət əsərlərinin fərqli qavranılmasına və bədii ifadə vasitələrinin fərqləndirilməsi üçün şəraitin yaradılması;
- bədii fikrin ixtiyari təcəssümünün təlimi;
- əyani-obrazlı təfəkkür, obrazlı təxəyyülün inkişafı.

Elementar təlim fəaliyyəti üçün aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- davranış normalarının mənimsənilməsində uşağın imkanları nəzərə alınmaqla reqlamentləşdirilmiş fəallıq şəraitində davranış qaydalarının izah olunması;
- nitqin müşayiəti ilə məsələlərin həlli üsulları ilə tanışlıq;
- fəaliyyətin idrak motivlərinin, idrak maraqlarının formalaşması.

5-6 yaşlı uşaqların fəaliyyət növləri üzrə inkişafı.

İdraki praktik fəaliyyət üçün aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- idraki bacarıqların inkişafı;
- müxtəlif fəaliyyət növlərində sensor etalonunun tədqiqi;
- müşahidə, yaradıcı təxəyyülün inkişafı, müqayisə etmək, ümumiləşdirmək, nəticə çıxarmaq, təsnif etmək bacarıqlarının inkişafı;
- yaddaşın növlərinə əsaslanmaqla uğurlu yaddasaxlama üçün şəraitin yaradılması.

Ünsiyyət fəaliyyəti üçün aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- mübahisəli vəziyyətin qeyri-zorakılıq yolu ilə həll olunmasının, ünsiyyətdə əxlaqi normaların aşılması;
- böyük və digər uşaqlara idraki, praktik və kommunikativ məsələlərin həlli üçün suallar vermək bacarığının formalaşdırılması;
- ünsiyyət zamanı etibar və hörmətin aşılması;
- dostluq münasibətləri üçün şərait və imkanların yaradılması, kollektivçilik və liderliyin formalaşdırılması;
- başqa insanların emosional vəziyyətinin başa düşülməsi bacarıqlarının formalaşdırılması;

Oyun fəaliyyəti üçün aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- hadisələrin fərqləndirilməsi, oyundan zövq alınması;
- marağın davamlılığı baxımından uzunmüddətli rollu oyunlar (pazzl oyunları, didaktik

oyunlar və s.) üçün şəraitin yaradılması.

Əmək fəaliyyəti üçün aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- birgə və fərdi fəaliyyətdə tələbatın öyrənilməsi üçün imkanların yaradılması;
- əmək bacarıqlarının formalaşdırılması, böyük və kiçik motor hərəkətlərinin inkişaf etdirilməsi.

Bədii-yaradıcı fəaliyyət üçün aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- bədii mədəniyyət və estetik şüurun əsaslarının formalaşdırılması;
- ümumi və xüsusi bədii bacarıqların inkişafı, fərqləndirmə və müqayisə xüsusiyyətlərinin ümumiləşdirilməsi, obrazın halına acıma əsasında fərqli qavranılmanın dəstəklənməsi;

- müxtəlif bədii fəaliyyət prosesində müstəqillik və özünə nəzarətin yardımı ilə bədii obrazın modelləşdirilməsi şəraitində subyektiv mövqeyin və özünüifadənin dəstəklənməsi;
- bədii fəaliyyətə hissi mədəniyyətin və yaradıcılıq münasibətlərinin aşılması.

Elementar təlim fəaliyyəti üçün aşağıdakı işlərin aparılması zəruridir:

- təşkil olunmuş fəaliyyət zamanı davranış normalarına və fəallığa uyğunlaşma vərdişlərinin formalaşdırılması;

- məsələlərin həlli üsulları (sınaq, reproduktiv, ümumiləşdirilmiş qrup məsələlərinin həlli üsulları) ilə tanışlıq;

- müstəqil axtarıcılıq bacarığının və qarşılıqlı fəaliyyətin təşkili;

- ilkin təlim bacarıqlarının formalaşdırılması.

1.3. Məktəbəqədər təhsilin məzmununu müəyyənləşdirən didaktik prinsiplər

Məktəbəqədər təhsilin məzmunu aşağıdakı didaktik prinsiplər əsasında müəyyənləşdirilir:

- nəticəyönümlülük – təhsilin məzmununun əvvəlcədən müəyyən olunmuş nəticələr əsasında müəyyən edilməsi;

- uşaqyönümlülük – təlim-tərbiyə prosesinin bilavasitə uşağın meyil və marağının, təhsil tələbatının ödənilməsinə, istedad potensialının reallaşdırılmasına və inkişafına yönəldilməsi;

- şəxsiyyətyönümlülük – uşaqlarda zəruri həyati bacarıqların və dəyərlərin formalaşdırılması;

- inkişafyönümlülük – uşaqların idrak fəallığının, təhsil nailiyyətlərinin davamlı təhlili və qiymətləndirilməsi yolu ilə onların bilik, bacarıq və vərdişlərinin inkişafının təmin olunması;

- tələbyönümlülük – ümumi inkişafı ilə bağlı təhsil proqramının məzmununda fərdin, cəmiyyətin və dövlətin dəyişən tələblərinin nəzərə alınması;

- varislik – müəyyən edilmiş yaş qrupları üzrə tətbiq edilən təhsil proqramlarının məzmun və mahiyyət etibarilə bir-birini tamamlaması;
- integrativlik – təlimin məzmun komponentlərinin əlaqələndirilməsi;
- azərbaycançılıq – uşaqların vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə edilməsi, onlarda fəal vətəndaş mövqeyinin formalaşdırılması, Azərbaycan xalqının tarixinə, mədəniyyətinə, dilinə, adət və ənənələrinə hörmət hissini aşılması.
- dünyəvilik – dünyaya aid olma, dünya ilə bağlı olma, dini olmama, dinlə əlaqəsi olmama.

1.4. Məktəbəqədər təhsilin sonunda uşaqlarda formalaşdırılan səriştələr

Məktəbəqədər təhsilin sonunda (məktəbəhazırlıq mərhələsində) uşaqlarda formalaşdırılan səriştələr aşağıdakı təsnifata uyğun qruplaşdırılır:

Təsnifat	Səriştələr	Məktəbəhazırlıqda
Təfəkkür	yaradıcılıq (kreativlik)	əşyalardan qeyri-adi formada istifadə edir
	tənqidi təfəkkür	bildiyi və yeni informasiya arasında eyniliyi və fərqləri müəyyənləşdirir
	problem həllətmə	problemin həlli ilə bağlı ehtimallar irəli sürə bilir
	qərar qəbuletmə	qərar qəbuletmədə iştirak edir
	müstəqil öyrənmə	müstəqil öyrənməyə maraq nümayiş etdirir
Fəaliyyət	ünsiyyət	ünsiyyət etiketlərinə riayət edir
	əməkdaşlıq	kollektiv fəaliyyətdə iştirak qaydalarına bələddir
	rəqəmsal savadlılıq	informasiya-kommunikasiya texnologiyalarını (İKT) tanıyır və fərqləndirir
	informasiya savadlılığı	informasiya barədə ilkin biliklərə malikdir
	maliyyə savadlılığı	pul və qənaət barədə məlumatlıdır
Deyərlər	milli kimliyin dərki və milli iftixar hissi	dövlət rəmzlərini tanıyır
	fəal vətəndaş mövqeyi	yaşadığı bölgə və ölkə haqqında məlumatlıdır
	şəxsi və sosial məsuliyyət	davranış mədəniyyəti haqqında məlumatlıdır
	demokratiya və insan hüquqlarına hörmət	insan hüquqları barədə təsəvvürə malikdir
	mədəni müxtəlifliyə hörmət	mədəni müxtəliflik barədə məlumatlıdır

1.5. Məktəbəqədər təhsilin yaş səviyyələrinə uyğun inkişaf sahələri üzrə ümumi təlim nəticələri

Erkən yaş dövrü

Körpələr qrupu (1-3 yaş) üzrə inkişaf sahələrinə aid təlimin nəticələri

Fiziki inkişaf, sağlamlıq və təhlükəsizlik:

- sadə fiziki hərəkətləri yerinə yetirir;
- sadə gigiyena qaydalarına əməl edir;
- masa arxasında davranışını ümumi qaydalara əsasən tənzimləyir;
- həyatına və sağlamlığına təhlükə yarada biləcək əşyaları sadalayır.

İdrakın inkişafı:

- özünü, ailə üzvlərini və vətəni adlandırır;
- sadə suallar əsasında danışır;
- müşahidə etdiyi əşyaları adlandırır;
- sadə riyazi təsəvvürlərə malik olduğunu nümayiş etdirir (az, çox, böyük, kiçik, uzun, qısa);
- ölçü anlayışını başa düşdüyünü nümayiş etdirir;
- dairəvi əşyaları adlandırır.

Estetik və yaradıcı inkişaf:

- təsvir vasitələrindən təyinatına görə istifadə edir;
- rəngləri (qırmızı, sarı, yaşıl) adlandırır;
- hərəkətlərini musiqinin melodiyasına uyğunlaşdırır.

Sosial-emosional inkişaf:

- ilkin ünsiyyət bacarıqları nümayiş etdirir;
- hissləri başa düşür və adekvat cavab verir.

3-4 yaş dövrü

Orta qrup (3-4 yaş) üzrə inkişaf sahələrinə aid təlimin nəticələri

Fiziki inkişaf, sağlamlıq və təhlükəsizlik:

- fiziki hərəkətləri müvazinətini saxlayaraq yerinə yetirir;
- ilkin gigiyena qaydalarını mənimsədiyini nümayiş etdirir;
- masa arxasında yemək dəstindən istifadə bacarığı nümayiş etdirir;
- həyatına və sağlamlığına təhlükə yarada biləcək əşyaları əlamətlərinə görə fərqləndirir.

İdrakın inkişafı:

- özü, ailəsi və vətəni haqqında suallara cavab verir;
- əşyalar və sadə süjetli şəkillər üzrə danışır;
- müşahidə etdiyi əşyaları fərqləndirir;
- əşyalarla 3 dairəsində riyazi əməliyyatlar yerinə yetirir;
- əşyaları forma və ölçüsünə görə fərqləndirir;
- həndəsi fiqurları (dairə, üçbucaq, kvadrat) adlandırır.

Estetik və yaradıcı inkişaf:

- sadə təsvirlər çəkir;
- təsvirlərində uyğun rənglərdən istifadə edir;
- musiqini anladığını ifa bacarığı ilə nümayiş etdirir.

Sosial-emosional inkişaf:

- sadə ünsiyyət etiketlərinə əməl edir;
- arzu, hiss və istəklərini ifadə edir.

4-5 yaş dövrü***Böyük qrup (4-5 yaş) üzrə inkişaf sahələrinə aid təlimin nəticələri*****Fiziki inkişaf, sağlamlıq və təhlükəsizlik:**

- fiziki hərəkətləri verilən komandaya uyğun yerinə yetirir;
- müəyyən olunmuş gigiyena qaydalarına əməl edir;
- masa arxasında mədəni davranış qaydalarına əməl edir;
- həyatına və sağlamlığına təhlükə yarada biləcək əşyalarla təhlükəsiz davranma bacarıqları nümayiş etdirir.

İdrakın inkişafı:

- özü, ailəsi və vətəni haqqında məlumat verir;
- müşahidə etdikləri barədə danışır;
- ətraf aləmdə baş verən hadisələri adlandırır;
- əşyalarla 5 dairəsində riyazi əməliyyatlar yerinə yetirir;
- əşyaları formasına, ölçüsünə və sayına görə qruplaşdırır;
- məkan və zamana görə hərəkətlərinin ardıcılığını təyin edir;
- həndəsi fiqurları (dairə, üçbucaq, kvadrat) fərqləndirir.

Estetik və yaradıcı inkişaf:

- verilmiş süjet əsasında təsvirlər çəkir;
- rəng çalarlarını fərqləndirir;
- musiqini xarakterinə görə fərqləndirir.

Sosial-emosional inkişaf:

- əməkdaşlıq bacarıqları nümayiş etdirir;
- digərlərinin arzu və istəklərini dəyərləndirir.

5-6 yaş dövrü***Məktəbəhazırlıq qrupu (5-6 yaş) üzrə inkişaf sahələrinə aid təlimin nəticələri***

Fiziki inkişaf, sağlamlıq və təhlükəsizlik:

- fiziki inkişafı ilə bağlı müəyyən olunmuş müxtəlif hərəkətləri yerinə yetirir;
- gigiyena qaydalarını özünə nəzarət əsasında nümayiş etdirir;
- masa arxasında süfrə mədəniyyətinə yiyələndiyini nümayiş etdirir;
- həyatına və sağlamlığına təhlükə yarada biləcək hadisələrdən qorunma qaydalarını izah edir.

İdrakın inkişafı:

- özü, ailəsi və vətəni haqqında kiçik təqdimatlar edir;
- verilmiş mövzu ətrafında danışır;
- ətraf aləmdə baş verən hadisələrə münasibət bildirir;
- hərfləri tanıyır, hərf və səsləri fərqləndirir;
- hecalar, hecalardan sözlər, sözlərdən cümlələr, cümlələrdən şifahi mətnlər qurur;
- kəsmə əlifba vasitəsilə sözlər düzür;
- əşyalarla 10 dairəsində riyazi əməliyyatlar yerinə yetirir;
- hadisələri məkan və zamana görə müqayisə edir;
- həndəsi fiqurlardan (dairə, üçbucaq, kvadrat) aidiyyəti üzrə istifadə edir.

Estetik və yaradıcı inkişaf:

- sadə kompozisiyalar qurur;
- təsvir prosesində rəng çalarlarından istifadə edir;
- ifadəlilik bacarıqları nümayiş etdirir.

Sosial-emosional inkişaf:

- ünsiyyətini sosial normalara əsasən tənzimləyir;
- birgə fəaliyyət bacarıqları nümayiş etdirir.

1.6. Məktəbəqədər təhsil pilləsində yaş səviyyələri üzrə keçirilən məşğələlər və həftəlik miqdarı

Məktəbəqədər təhsil pilləsində yaş səviyyələri üzrə keçirilən məşğələlərin həftəlik miqdarı aşağıdakı kimi müəyyənləşdirilmişdir:

Körpələr qrupu (1-2 yaşlı uşaqlar üçün)

No	Məşğələnin adı	Məşğələnin həftəlik miqdarı
1	Ətraf mühitlə tanışlıq və nitq inkişafı	2

2	Hərəkətlərin inkişafı	2
3	Sensor tərbiyə (oyuncaqlarla, didaktik materiallarla, oyuncaq tikinti materialları ilə)	1
4	Musiqi	1
	Cəmi:	6

Körpələr qrupu (2-3 yaşlı uşaqlar üçün)

№	Məşğələnin adı	Məşğələnin həftəlik miqdarı
1	Ətraf mühitlə tanışlıq və nitq inkişafı	2
2	Hərəkətlərin inkişafı	2
3	Sensor tərbiyə (oyuncaqlarla, didaktik materiallarla, oyuncaq tikinti materialları ilə)	1
4	Musiqi	2
5	Təsviri fəaliyyət	1
	Cəmi:	8

Orta qrup (3-4 yaşlı uşaqlar üçün)

№	Məşğələnin adı	Məşğələnin həftəlik miqdarı
1	Ətraf aləmlə tanışlıq və nitq inkişafı	2
2	Məntiqi və riyazi təfəkkürün inkişafı	1
3	Bədii təfəkkürün inkişafı	1
4	Fiziki mədəniyyət	2
5	Musiqi	2
6	Təsviri fəaliyyət (rəsm, yapma, quraşdırma, kəsib-yapışdırma)	2
	Cəmi:	10

Böyük qrup (4-5 yaşlı uşaqlar üçün)

№	Məşğələnin adı	Məşğələnin həftəlik miqdarı
1	Ətraf aləmlə tanışlıq və nitq inkişafı	2

2	Məntiqi və riyazi tərəkürün inkişafı	1
3	Bədii tərəkürün inkişafı	1
4	Fiziki mədəniyyət	2
5	Musiqi	2
6	Təsviri fəaliyyət (rəsm, yapma, quraşdırma, kəsib-yapışdırma)	2
	Cəmi:	10

Məktəbhazırlıq qrupu (5-6 yaşlı uşaqlar üçün)

No	Məşğələnin adı	Məşğələnin həftəlik miqdarı
1	Ətraf aləmlə tanışlıq	1
2	Məntiqi və riyazi tərəkürün inkişafı	2
3	Bədii tərəkürün inkişafı	1
4	Savad təliminə hazırlıq və nitq inkişafı	2
5	Fiziki mədəniyyət	2
6	Musiqi	2
7	Təsviri fəaliyyət (rəsm, yapma, quraşdırma, kəsib-yapışdırma)	2
	Cəmi:	12

Məşğələlərin müddəti 1-2 yaşlı uşaqlar üçün körpələr qrupunda 10, 2-3 yaşlı uşaqlar üçün körpələr qrupunda 15, orta qrupda (3-4 yaşlı uşaqlar üçün) 20, böyük qrupda (4-5 yaşlı uşaqlar üçün) 25, məktəbhazırlıq qrupunda (5-6 yaşlı uşaqlar üçün) 30 dəqiqə, məşğələlərarası fasilə 10 dəqiqə olur, zehni gərginlik tələb edən məşğələlərdə idman dəqiqəsi keçirilir. 1-2 və 2-3 yaşlı uşaqlar üçün məşğələlər yarımqruplarla təşkil edilir, 2 məşğələ olduqda məşğələnin biri günün ikinci yarısında keçirilir. Yay fəslində bütün yaş qrupları üzrə yalnız 1 məşğələ olmalıdır.

Altıgünlük iş həftəsi ilə işləyən məktəbəqədər təhsil müəssisələrində şənbə günü məşğələlər keçirilmir, həmin gün oyunlar, əyləncələr, əmək fəaliyyəti, gəzinti və ekskursiyalar təşkil olunur.

1.7. Yaş qrupları və inkişaf sahələri üzrə məzmun standartları

Məktəbəqədər təhsil proqramının (kurikulumun) məzmunu standartlar şəklində ifadə olunmuşdur. Məzmun standartları uşağın bilik və bacarıq səviyyələrinə qoyulmuş dövlət tələbi olmaqla, gözlənilən ümumi təlim nəticələrini reallaşdırır. Standartlar bütün yaş

qrupları üçün eyni, altstandartlar isə hər yaş qrupuna müvafiq olaraq dəyişir. Altstandartlar əsas standartlarda ifadə olunmuş fikrin müəyyən hissəsidir. Hər yaş qrupuna uyğun olaraq alt standartlar inkişaf dinamikası üzrə tədricən mürəkkəbləşir.

Hər bir standart bilik və fəaliyyətdən ibarətdir. Burada məzmun uşağın nə öyrənəcəyini, yəni bilik hissəsini, fəaliyyət isə öyrəndiyini necə nümayiş etdirəcəyini bildirir. Bütün fəaliyyətlərdə uşağın tefəkkür fəallığının inkişaf etdirilməsi, psixomotor bacarıqların formalaşdırılması zəruri tələb kimi diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. Məzmun standartları bilik hissəsinin təcrübədə tədqiq olunaraq bacarığa çevrilməsini təmin edir.

Məktəbəqədər təhsil proqramı (kurikulum) integrativ xarakter daşıyır. Bu, ilk növbədə, uşağın ibtidai təhsilə hazırlanması, şəxsiyyətinin formalaşması, onda sadə həyatı bacarıqların inkişafı ilə bağlıdır. Verilən standartlar biri digərini tamamlamaq, möhkəmləndirmək, davam etdirmək baxımından ardıcılıqla verilir.

Nəticəyönümlülük məktəbəqədər təhsil proqramının (kurikulumun) hazırlanmasında nəzərə alınan mühüm didaktik prinsiplərdən biridir. Təlim prosesində əldə olunacaq nəticələrin əvvəlcədən müəyyən edilməsi və onun məzmununa gətirilməsi bu prinsipin başlıca cəhətlərindən biri kimi dəyərləndirilir.

Ümumi nəticələr bütün inkişaf sahələri üzrə hər bir yaş dövrünə uyğun mənimsənilməsi nəzərdə tutulan və əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş təlim nailiyyətlərinin konkret hissəsi olduğundan onlar həm məzmunu müəyyənləşdirir, həm də uşağın əldə etdiyi nailiyyətlərin dəyərləndirilməsinə şərait yaradır.

Məktəbəqədər təhsilin məzmun standartları

1-2 yaş	2-3 yaş	3-4 yaş	4-5 yaş	5-6 yaş
1. Fiziki inkişaf, sağlamlıq və təhlükəsizlik				
1.1. Fiziki hərəkətləri yerinə yetirir				
1.1.1. Sadə fiziki hərəkətləri (qalxıb-oturur, yanlara dönür, sərbəst yeriyir, 3-4 metr məsafəyə qaçır və maneələrdən yan keçir) yerinə yetirir.	1.1.1. Sadə fiziki hərəkətləri (yeriş və qaçış hərəkətlərini icra etmək, yerisdən qaçışa, qaçışdan yerişə keçmək, sürünmə, dırmanma, topu bir-birinə tərəf atmaq və tutmaq, müvazinətini saxlamaqla yeriş) yerinə yetirir.	1.1.1. Fiziki hərəkətləri (müxtəlif istiqamətlərə yeriş və qaçış hərəkətlərini icra etmək, dırmanma, gimnastik skamyanın üstü ilə sürünmək və kürəciyi bir-birinə tərəf diyirlətmək, topu atıb-tutma) müvazinətini saxlayaraq yerinə yetirir.	1.1.1. Fiziki hərəkətləri (müxtəlif istiqamətlərə yeriş və qaçış, müxtəlif əşyaların üstü və arası ilə sürünmə, gimnastik nərdivana dırmanma, tullama və hoppanma hərəkətləri, müxtəlif hərəkətləri yerinə yetirərkən müvazinətini saxlama); verilən komandaya uyğun yerinə yetirir.	1.1.1. Fiziki inkişafı ilə bağlı müəyyən olunmuş müxtəlif hərəkətləri (qaməti düz saxlamaqla istiqaməti və tempi dəyişərək yeriş və qaçış; müxtəlif əşyaların üstü, altı və arası ilə sürünmə; məhdudlaşmış sədd üzərində müvazinəti saxlamaqla yeriş və qaçış; hoppanma, gimnastika nərdivanına pillə-pillə dırmanma; kürəciyi diyirlətmə; qum kisəciyini və topu hədəfə atma) yerinə yetirir və əsas hərəkəti keyfiyyətləri (çeviklik, elastiklik, sürət, güc) nümayiş etdirir.
1.1.2. Böyüklərin köməyi ilə pilləkənlə qalxır və düşür.	1.1.2. Yerində atılıb-düşür (ayaqları bir yerdə), irəli doğru tullanır.	1.1.2. Gimnastik skamyadan tullanaraq, iki ayağı üstə yerə düşür.	1.1.2. Sağ və sol ayaq üzərində irəliyə doğru tullanır.	1.1.2. Yerində, uzununa, müxtəlif istiqamətlərə doğru və ip üzərindən tullanır.
1.1.3. Topu döşəmə üzərində diyirlədir.	1.1.3. Topu ayağı ilə vurur.	1.1.3. Topu başı üzərindən atır və yerdən qalxan topu tutur.	1.1.3. Topu, kürəciyi müxtəlif üsullarla atıb-tutur.	1.1.3. Topu yerə vuraraq irəliləyir, topu hədəfə atır.

1.1.4. Əlində tutduğu əşyalardan (karandaş, top, oyuncaq) təyinatına görə istifadə edir.	1.1.4. Əşyanı (karandaş, plastilin, top və oyuncaqları) barmaqları arasında saxlayaraq şəkil çəkmə, yapma, atıb-tutma kimi hərəkətləri sadə tərzdə yerinə yetirir.	1.1.4. Kiçik motor hərəkətlərini (əşyaları və oyuncaqları barmaqları arasında saxlayır, atıb-tutur, şəkil çəkir, yapışdırır, quraşdırır və s.) koordinasiya edir.	1.1.4. Kiçik motor hərəkətlərini (əşyaları və oyuncaqları barmaqları arasında saxlayır, atıb-tutur, şəkil çəkir, düzür, hamarlayır, kəsir, yapışdırır, quraşdırır, hissələri ayırır, birləşdirir və s.) koordinasiya edir.	1.1.4. Kiçik motor hərəkətlərini (şəkil çəkir, konturdan kənara çıxmıyaraq rəngləyir, verilmiş materialı və ya əşyanı hissələrə ayırır və birləşdirir, kontur üzrə kəsir, yapışdırır, quraşdırır, düzür və s.) koordinasiya edir.
1.2. Masa arxasında davranışını ümumi qaydalara əsasən tənzimləyir və gigiyena qaydalarına əməl edir				
1.2.1. Şəxsi gigiyena əşyalarını (daraq, dəsmal və s.) tanıdığını nümayiş etdirir.	1.2.1. İlkin gigiyena qaydalarına (daraq, dəsmal, burun dəsmalından istifadə etmək və s.) əməl edir.	1.2.1. Sadə gigiyena qaydalarını (sabundan düzgün istifadə etmək; əlini, üzünü, qulağını yumaq və qurulamaq; daraq, burun dəsmalı və ya salfetdən istifadə etmək) bildiyini nümayiş etdirir.	1.2.1. Müəyyən olunmuş gigiyena qaydalarına (yeməkdən əvvəl və sonra əllərini sabunla yumaq və qurulamaq, yeməkdən sonra ağızını yaxalamaq, xarici görünüşünü səliqəyə salmaq; asqırmaq, öskürərkən üzünü çevirib, ağızını və burnunu dəsmalla tutmaq) əməl edir.	1.2.1. Gigiyena (ehtiyac olduqda əllərini sabunla yumaq və qurulamaq, öz şəxsi əşyalarından – daraq, burun dəsmalı və salfetdən istifadə etmək), hiss üzvlərinə qulluq (gözlər, burun, dil, qulaqlar, dəri) bacarıqları nümayiş etdirir.
1.2.2. Qaşığı və fincandan istifadə edir.	1.2.2. Masa arxasında yemək dəstindən müstəqil istifadə edir.	1.2.2. Masa arxasında ümumi qaydalara (yemək dəstlərindən - qaşıqdan istifadə etmək, ağızını və əllərini salfetlə silmək) əsasən davranır.	1.2.2. Masa arxasında mədəni davranış qaydalarına (çəngəldən sərbəst istifadə etmək, səliqəli yemək) əməl edir.	1.2.2. Masa arxasında süfrə mədəniyyətinə yiyələndiyini nümayiş etdirir.

1.2.3. Böyüklərin nəzarəti altında əllərini sabunla yuyur, burun dəsmalından istifadə edir.	1.2.3. Böyüklərin nəzarəti altında əllərini sabunla yuyur və qurulayır; salftədən və burun dəsmalından sərbəst istifadə edir.	1.2.3. Sadə özünəxidmət bacarıqlarını (əllərini özü yuyur, soyunur, geyinir), fəaliyyətini ardıcılıqla (ayaqqabının bağını açıb-bağlayır, paltarını düymələyir) yerinə yetirir.	1.2.3. Özünəxidmət vərdişlərini (səliqə ilə tez soyunub-geyinir, paltarlarını səliqə ilə dolaba yığır, yatağını səliqəyə salır) yerinə yetirir.	1.2.3. Sərbəst şəkildə özünəxidmət vərdişləri (paltarlarını səliqə ilə yığır; müstəqil şəkildə xarici görkəmində olan səliqəsizliyi aşkar edib və onu aradan qaldırır və s.) nümayiş etdirir.
1.3. Təhlükəsizlik qaydalarına əməl edir				
1.3.1. Potensial təhlükə barədə böyüklərin xəbərdarlığına adekvat reaksiya verir.	1.3.1. Həyatına, sağlamlığına təhlükə yarada biləcək əşyaları sadalayır.	1.3.1. Həyatına və sağlamlığına təhlükə yarada biləcək əşyaları əlamətlərinə (yandırıcı, kəsici, deşici) görə fərqləndirir.	1.3.1. Həyatına və sağlamlığına təhlükə yarada biləcək əşyalarla təhlükəsiz davranma bacarıqları nümayiş etdirir.	1.3.1. Həyatına və sağlamlığına təhlükə yarada biləcək hadisələrdən qorunma qaydalarını izah edir.
1.3.2. Elementar təhlükəsizlik qaydalarına (qaynar əşyalara, sobaya əl vurmamaq) əməl edir.	1.3.2. Təhlükəli situasiyalarda ehtiyatlılıq nümayiş etdirir.	1.3.2. Kəsici, deşici, yandırıcı əşyalar, elektrik cihazları və heyvanlar, tanış olmayan adamlarla ehtiyatla davranma, yol hərəkəti qaydalarını bildiyini nümayiş etdirir.	1.3.2. Təhlükəsizlik qaydalarını (kəsici, deşici, yandırıcı əşyalar, sobalar və elektrik cihazları ilə ehtiyatlı davranmaq, böyüklərin nəzarəti olmadan dərman qəbul etməmək, yol hərəkəti qaydalarına riayət etmək, kimyəvi maddələrlə ehtiyatla davranmaq, fəvqəladə hadisə və təbii fəlakətlər - yanğınlar, zəlzələlər və s. zamanı) situasiyaya uyğun	1.3.2. Təhlükəsizlik qaydaları (fəvqəladə hadisələr və təbii fəlakətlər - yanğınlar, zəlzələlər, daşqınlar, sel və sürüşmələr, yol hərəkəti zamanı situasiyaya uyğun davranmaq, müvafiq qurumları: yanğınsöndürən, təcili yardım və polisə çağırışlar edərək köməyə çağırmaq, məişətdə ehtiyatlı davranmaq) haqqında bacarıqlara malik olduğunu nümayiş etdirir.

			davranmanı izah edir.	
2. İdrakın inkişafı				
2.1. Əşya və hadisələr haqqında ilkin təsəvvürə malik olduğunu nümayiş etdirir				
2.1.1. Öz adını deyir və yaxınlarını sadalayır.	2.1.1. Özünü, ailə üzvlərini və vətəninə adlandırır.	2.1.1. Özü, ailəsi və vətəni haqqında suallara cavab verir.	2.1.1. Özü, ailəsi və vətəni haqqında (vətən, ailə, milli mənsubiyyəti, özü, əşya və hadisələr haqqında) məlumat verir.	2.1.1. Özü, ailəsi və vətəni haqqında (dövlət rəmzləri, milli ordu, milli qəhrəmanlar, milli sərvətlər, tarixi günlər və abidələr, milli bayramlar) kiçik təqdimatlar edir.
2.1.2. Sadə suallara reaksiya verir.	2.1.2. Sadə suallar əsasında danışır.	2.1.2. Əşyalar və sadə süjetli şəkillər üzrə danışır.	2.1.2. Müşahidə etdikləri barədə danışır.	2.1.2. Verilmiş mövzu ətrafında danışır və səbəb-nəticə əlaqələrini müəyyənləşdirir.
2.1.3. Müşahidə etdiyi əşyaları (geyim, mebel, qab-qacaq, bədənin ayrı-ayrı üzvlərini: baş, burun, ağız, göz, qulaq, əlləri, ayaqları və s.) göstərir.	2.1.3. Müşahidə etdiyi əşyaları adlandırır.	2.1.3. Müşahidə etdiyi əşyaları fərqləndirir.	2.1.3. Ətraf aləmdə baş verən hadisələri adlandırır.	2.1.3. Ətraf aləmdə baş verən hadisələr, iqlim, heyvanlar (ev və vəhşi heyvanlar), bitkilər, təbiətdəki mövsümi dəyişikliklər haqqında ilkin təsəvvürlərini təsvir edir.

2.1.4. Böyüklərin göstərişi ilə tanış obyektləri göstərir.	2.1.4. Canlı (insan, heyvan, quş, bitki) və cansız (qum, daş, torpaq, işıq) obyektləri adlandırır.	2.1.4. Canlı və cansız aləmin obyektlərini (insan, heyvan, quş, bitki, qum, daş, torpaq, işıq) əlamətinə görə fərqləndirir.	2.1.4. Canlı və cansız aləmin obyektlərini tədqiq edərək, nəticə çıxarır.	2.1.4. Canlı və cansız aləmin obyektlərini (insan, heyvan, quş, bitki, qum, daş, torpaq, işıq) qruplaşdırır və düzgün davranış (qorumaq, mühafizə etmək, heyvan və bitkilərə qulluq etmək, qiymətləndirmək) bacarığı nümayiş etdirir.
2.1.5. Sualların köməyi ilə gülü, ağacı göstərir, müəyyən heyvanları səsine görə müəyyənləşdirir.	2.1.5. Ətraf mühitdəki obyektləri xarici əlamətinə görə fərqləndirir.	2.1.5. Ətraf aləmdə baş verən proseslərə dair suallar verir və sadə ifadələrlə (böyüyür, uzanır, açılır, tökülür, saralır, dəyişir və s.) təsvir edir.	2.1.5. Obyektlərin məqsədi, hadisələr (təbiət, sosial, ekoloji) barədə suallar verir və təsvir edir.	2.1.5. Tədqiqat zamanı yaranan problemlərin həlli yollarını müəyyən edir.

2.1.6. Ətraf mühitdə baş verən hadisələri bir-iki sözlə ifadə edir.	2.1.6. Özü, yaxınları və ətraf mühitdə baş verən hadisələr haqqında fikrini ifadə edir.	2.1.6. Gündəlik rast gəldiyi ona tanış olmayan obyekt və hadisələr haqqında məlumat almaq üçün suallar verir.	2.1.6. Gündəlik rast gəldiyi hadisələrin səbəb-nəticə əlaqələrini müəyyən edir.	2.1.6. Səma cisimləri və iqlim xüsusiyyətlərində (soyuq bölgələrdə uzun və soyuq qış; qısa və sərin yay, isti bölgələrdə qışın olmaması, isti yay, orta zolaqda çox soyuq olmayan qış və çox isti olmayan yay, həmin iqlimə uyğun heyvan və bitkiləri fərqləndirmək), gündəlik havada, ilin fəsillərində, bir neçə gün/gecə, həftə ərzində olan dəyişikliklərdə fərqli və oxşar cəhətləri, səbəb-nəticə əlaqələrini izah edir.
2.2. Nitqi dinləyib anlayır, rəhbərlik danışıq və nitq etiketlərindən istifadə edir.				
2.2.1. Dinlədiyi fikrə əsasən hissələrini ifadə edən sadə sözlərdən istifadə edir.	2.2.1. Dinlədiyi fikrə əsasən hərəkətlərini tənzimləyir və bir neçə sözlə ifadə edir.	2.2.1. Dinləyib-anladığını verdiyi sual və cavablarla nümayiş etdirir.	2.2.1. Dinləyib-anladığı fikirlərə münasibət bildirir.	2.2.1. Dinləyib-anladığı fikirləri şərh edir.
2.2.2. Şəkillər üzrə tanış obyektləri adlandırır.	2.2.2. Kiçik həcmli nağıl və şeir söyləyir.	2.2.2. Şəkillərin məzmununa əsasən hekayə və nağılları danışır.	2.2.2. Şəkil üzrə sərbəst süjetli hekayə tərtib edir.	2.2.2. Bədii nümunə, müşahidə, şəkillər əsasında fikrini sadə şəkildə şərh edir.
2.2.3. Böyüklərin təklifi ilə "salam", "sağ ol" sözlərindən istifadə edir.	2.2.3. Nitq etiketlərindən ("salam", "sağ ol") istifadə edir.	2.2.3. Nitq etiketlərindən ("bəli", "xeyr", "çox sağ ol") istifadə edir.	2.2.3. Nitq etiketlərindən ("bağışla", "nuş olsun", "zəhmət olmasa") istifadə edir.	2.2.3. Nitq etiketlərindən ("buyurun", "xahiş edirəm", "xoş gəlmisiniz", "yaxşı yol") jest və mimikalardan istifadə edir.

2.2.4. Danışıq səslərini müxtəlif dil vahidlərində (heca, söz) tələffüz edir.	2.2.4. Danışıq səslərini müxtəlif dil vahidlərində (heca, söz, cümlə) tələffüz edir.	2.2.4. Danışıq səslərini müxtəlif dil vahidlərində (söz, cümlə) düzgün tələffüz edir.	2.2.4. Danışıq səslərinin müxtəlif dil vahidlərində (heca, söz, cümlə) yerini təyin edir.	2.2.4. Hər f və səsləri (səs təhlili üzrə iş, kəsmə əlifba vasitəsilə sözlərin düzülüb, oxunması) fərqləndirir.
2.2.5. Danışıqda bir-iki sözdən ibarət sadə cümlələr qurur.	2.2.5. Danışıqda iki-üç sözdən ibarət sadə cümlələrdən istifadə edir.	2.2.5. Danışıqda iki-dörd sözdən ibarət sadə cümlələrdən istifadə edir.	2.2.5. Dörd-beş cümlədən ibarət mətn qurur.	2.2.5. Verilən səs üzrə sözləri seçir, səslərdən hecalar, hecalardan sözlər, sözlərdən cümlələr, cümlələrdən şifahi mətnlər qurur.
2.2.6. Nitqində böyük, çox sözlərdən istifadə edir.	2.2.6. Nitqində əşyaların rəngini və formasını bildiren sözlərdən istifadə edir.	2.2.6. Nitqində əlamət, hiss bildiren sözlərdən istifadə edir.	2.2.6. Nitqində əlamət, keyfiyyət, hiss bildiren sözlərdən istifadə edir.	2.2.6. Nitqində əlamət, keyfiyyət, hiss bildiren, əks və eyni mənalı sözlərdən (şeir, hekayə və nağılın məzmununa uyğun və s.) istifadə edir.
2.3. Sadə riyazi əməliyyatları yerinə yetirir.				
2.3.1. "Bir" və "çox" anlayışlarını əşyalar üzərində fərqləndirir.	2.3.1. Sadə riyazi təsəvvürlərə (az, çox, böyük, kiçik) malik olduğunu nümayiş etdirir.	2.3.1. Əşyalarla 3 dairəsində riyazi əməliyyatlar yerinə yetirir.	2.3.1. Əşyalarla 5 dairəsində riyazi əməliyyatlar yerinə yetirir.	2.3.1. Əşyalarla 10 dairəsində riyazi əməliyyatlar yerinə yetirir.
2.3.2. Ölçü anlayışını başa düşdüyünü (böyükdür, kiçikdir) nümayiş etdirir.	2.3.2. Əşyaları ölçüsünə görə (uzun, qısa) seçir.	2.3.2. Əşyaları forma və ölçüsünə (uzununa, eninə, hündürlüyünə, qalınlığına) görə fərqləndirir.	2.3.2. Əşyaları forma, ölçü və sayına görə müqayisə edir.	2.3.2. Əşyaları forma, ölçü (uzunluğu, qalınlığı, hündürlüyü və həcminə) və sayına görə qruplaşdırır.
2.3.3. İki oxşar əşyanı seçir.	2.3.3. Dairəvi əşyaları adlandırır.	2.3.3. Həndəsi fiqurları (dairə, üçbucaq, kvadrat) adlandırır.	2.3.3. Həndəsi fiqurları (dairə, üçbucaq və kvadrat) fərqləndirir.	2.3.3. Həndəsi fiqurları (dairə, üçbucaq, kvadrat) forma və ölçüsünə görə qruplaşdırır.

2.3.4. Məkana bələdlikdə (ora, bura) ilkin vərdişlər nümayiş etdirir.	2.3.4. Məkan (yuxarı, aşağı, qabaq, arxa) anlayışlarını fərqləndirir.	2.3.4. Məkan (irəli, geri, yuxarı, aşağı, alt, üst) və zaman (səhər, günorta və axşam) anlayışlarını fərqləndirir.	2.3.4. Məkana (sağ, sol, qabaq, arxa, irəli, geri, yuxarı, aşağı, alt, üst) görə özünün, əşyanın yerini müəyyənləşdirir və zamana (dünən, bu gün, sabah, səhər, günorta və axşam) görə hərəkətlərinin ardıcılığını təyin edir.	2.3.4. Məkan (sağdan sola, yuxarıdan aşağıya, ortaya, küncə) və zamana görə (ilin fəsiləri, aylar, həftənin günləri, günün hissələri, saat) ardıcılığı gözləməklə anlayışları tətbiq edir.
2.3.5. Şəxsi təcrübələrinə əsaslanan ilkin bacarıqlar nümayiş etdirir.	2.3.5. Tədqiq etməyə maraqlı nümayiş etdirir.	2.3.5. Böyüklərin göstərişi ilə tədqiqat üsullarından (ölçmə, müqayisə) istifadə edir.	2.3.5 Müxtəlif tədqiqat vəsaitlərini (maqnit, böyüdücü şüşə və s.) fərqləndirir.	2.3.5 Oyun və tədqiqatlar zamanı obyekt və hadisələri öyrənmək üçün elementar ölçü alətlərindən (tərəzi, böyüdücü şüşə, maqnit, xətkəş və s.) istifadə edir.
3. Estetik və yaradıcı inkişaf				
3.1. Sadə bədii yaradıcılıq bacarıqları nümayiş etdirir				
3.1.1. Kağız üzərində qarışıq xətlər çəkir.	3.1.1. Kağız üzərində xətlər (yol, yağış, ot və s.) çəkir.	3.1.1. Sadə təsvirlər çəkir.	3.1.1. Verilmiş süjet əsasında təsvirlər çəkir.	3.1.1. Niyət və süjet üzrə sadə kompozisiyalar (rəsmetmənin müxtəlif üsullarından istifadə edir, savad təliminə hazırlıq üçün zəruri olan elementar qrafik bacarıqlardan istifadə edir) qurur.
3.1.2. Parlaq rənglərə görə əşyaları göstərir.	3.1.2. Əsas rəngləri (qırmızı, sarı, yaşıl) adlandırır.	3.1.2. Təsvirlərində uyğun rənglərdən istifadə edir.	3.1.2. Rəng çalarlarını fərqləndirir.	3.1.2. Təsvir prosesində fərqli rəng çalarlarından istifadə edir.

3.1.3. Verilmiş kağız parçalara ayırır.	3.1.3. Hazır formaları kağız üzərində yerləşdirir.	3.1.3. Kəsilmiş formalardan istifadə etməklə sadə kompozisiyalar qurur.	3.1.3. Kəsib-yapışdırma (hazır və kəsdiyi kağızlardan, təbiət və tullantı materiallarından süjetli-dekorativ təsvirlər yaratmaq) bacarıqları nümayiş etdirir.	3.1.3. Müxtəlif kəsmə üsullarından istifadə edərək, mövzular və təsəvvürləri əsasında (kağız, parça, təbiət materialları vasitəsilə) kompozisiyalar qurur.
3.1.4. Plastilini ovucları arasında yumşaldır, hissələrə ayırır, müəyyən formaya salır.	3.1.4. Plastilini yumşaldaraq, bir-iki hissədən ibarət fiqurlar düzəltmək bacarıqları nümayiş etdirir.	3.1.4. Sadə yapma (bir-üç hissədən ibarət fiqurlar düzəltmək) bacarıqları nümayiş etdirir.	3.1.4. Yapma (verilmiş və müstəqil seçilmiş mövzular üzrə bir neçə fiqurdan ibarət sadə süjetlər yaratmaq) bacarıqları nümayiş etdirir.	3.1.4. Süjetdən asılı olaraq, kompozisiya qurur, yapmanın üsul və vasitələrindən istifadə edərək, yapma (mövzular, bədii əsərlər, təsəvvürləri əsasında sadə obrazlar yaratmaq) bacarıqları nümayiş etdirir.
3.1.5. Kubları bir-birinin üzərinə və yanına qoyaraq, ilkin quraşdırma bacarıqları nümayiş etdirir.	3.1.5. Oyuncaq tikinti materialından, konstrüktor hissələrindən istifadə edərək sadə (ev, qaraj, qüllə və s.) nümunələr quraşdırır.	3.1.5. Sadə quraşdırma (oyuncaq tikinti materiallarından sadə obyektlər, qatlama yolu ilə kağızdan müxtəlif oyuncaqlar, təbiət materiallarından sadə modellər düzəltmək) bacarıqları nümayiş etdirir.	3.1.5. Quraşdırma və əl əməyi üzrə (konstrüktor, tikinti, tullantı, təbiət materiallarından və kağızdan istifadə edərək müxtəlif modellər düzəltmək) bacarıqlar nümayiş etdirir.	3.1.5. Verilmiş nümunə və sxemlər əsasında (konstrüktor, tikinti, tullantı, təbiət materiallarından və kağızdan istifadə edərək, fərdi və kollektiv şəkildə müxtəlif fiqurlar və kompozisiyalar düzəltmək) obyektin formasını müəyyənləşdirir, planlaşdırır, seçir və sadə quraşdırma bacarıqları nümayiş etdirir.

3.1.6. Böyükləri təqlid etməklə sakit və uca səslə şən musiqini əl çalmaqla anladığını nümayiş etdirir.	3.1.6. Musiqinin xarakterinə uyğun olaraq əl çalır, əlləri yelləyir, ayaqları yerə vurur, fırlanır və müxtəlif istiqamətlərdə hərəkət edir.	3.1.6. Musiqi alətlərini (piano, qarmon, nağara, tütək) adlandırır.	3.1.6. Musiqi alətlərini (piano, qarmon, tütək, nağara, tar, kamança) fərqləndirir.	3.1.6. Musiqi alətlərini (piano, qarmon, tütək, dəf, nağara, tar, kamança, metallafon) müqayisə edir.
3.1.7. Musiqiyə reaksiya verir.	3.1.7. Hərəkətlərini musiqinin melodiyasına uyğunlaşdırır.	3.1.7. Musiqini anladığını ifa bacarığı (sadə mahnılar oxumaq, musiqili-ritmik hərəkətlər etmək) ilə nümayiş etdirir.	3.1.7. Musiqini xarakterinə görə fərqləndirir, ifaçılıq (mahnı oxumaq, sadə rəqs hərəkətləri və uşaq musiqi alətlərində ifa etmək) bacarıqları nümayiş etdirir.	3.1.7. İfaçılıq bacarıqları (solo və xorla ifadəli, rahat, təbii səslə oxumaq, sözləri dəqiq və düzgün tələffüz etmək, musiqinin xarakterinə uyğun hərəkət etmək: ritmik, plastik, ifadəli hərəkətlərin köməyi ilə ritmik hərəkətləri yerinə yetirmək, uşaq musiqi alətlərində tək və ansamblda sadə musiqi parçalarını ifa etmək) nümayiş etdirir.
3.1.8. Böyüklərin göstərişinə əsasən oyun və rəqs hərəkətlərini yerinə yetirir.	3.1.8. Sadə fəaliyyətlərdə (nəğmə, rəqs, tullanma) iştirak edir.	3.1.8. Müxtəlif fəaliyyətlər üzrə müstəqil, sadə yaradıcılıq (təsviri fəaliyyət, musiqi, bayram və əyləncələrdə, səhnəciklərdə iştirak etmək) bacarıqları nümayiş etdirir.	3.1.8. Təsviri, musiqi və konstruktiv fəaliyyət göstərir, bayram və əyləncələrin, səhnəciklərin göstərilməsində iştirak edir.	3.1.8. Müstəqil yaradıcılıq (təsviri, musiqi və konstruktiv fəaliyyət, rolların ifası) qabiliyyətləri nümayiş etdirir.

3.1.9. Kitabdakı şəkillərə reaksiya verir.	3.1.9. Kiçik həcmli nağılları səhnələşdirir.	3.1.9. Müxtəlif janrlarda (şeirlər, hekayələr, nağıllar, təmsillər, atalar sözləri, laylalar, saymacalar) olan bədii əsərlərin məzmununu təsvir edir.	3.1.9. Müxtəlif janrlarda olan bədii nümunələrdə qəhrəmanların hərəkətlərini müqayisə edir.	3.1.9. Müxtəlif janrda olan bədii və incəsənət əsərlərinin (kitablardakı illüstrasiyalar, heykəltəraşlıq və rəsm əsərlərinin nümunələri, dekorativ-tətbiqi sənət əsərləri) məzmununa münasibət bildirir.
3.2. Sadə əmək bacarıqları nümayiş etdirir				
3.2.1. Böyüklərin köməyi ilə soyunub-geyinir.	3.2.1. Böyüklərin nəzarəti altında geyinir, soyunur, paltarlarını, ayaqqabılarını yerinə qoyur.	3.2.1. Sadə əmək tapşırıqlarını (özünəxidmət, təbiətdə əmək, təsərrüfat –məişət əməyi üzrə) yerinə yetirir.	3.2.1. Fərdi qaydada əməyin növləri üzrə (özünəxidmət, təbiətdə əmək, təsərrüfat-məişət əməyi) müxtəlif əmək bacarıqları nümayiş etdirir.	3.2.1. Fərdi və kollektiv əməyin növləri üzrə (özünəxidmət, təbiətdə əmək, əl əməyi, təsərrüfat-məişət əməyi) müstəqil bacarıqlar nümayiş etdirir.
3.2.2. Böyüklərin köməyi ilə oyuncaqlarını yerinə yığır.	3.2.2. Böyüklərin nəzarəti altında tapşırıqları (guşələrin səliqəyə salınması, güllərin sulanması və s.) yerinə yetirir.	3.2.2. Kollektiv əməkdə (qrup otağının səliqəyə salınması, həyətyanı sahədə işləmək və s.) iştirak edir və tapşırıqları yerinə yetirir.	3.2.2. Kollektiv əməkdə (tapşırıqları təbiətdə qrupun qaydalarına uyğun yerinə yetirmək) iştirak edir, təşəbbüslər irəli sürür və tapşırıqları yerinə yetirir.	3.2.2. Əmək prosesində istifadə edilən alətləri adlandırır, parça və iynə-sapla sadə bacarıqlar nümayiş etdirir.
3.2.3. Özünə məxsus su və yemək qabını masanın üstünə qoyur.	3.2.3. Böyüklərin köməyi ilə masaya yemək dəsti düzür.	3.2.3. Təbiət guşəsində və yeməkxanada növbətçilik bacarıqları nümayiş etdirir.	3.2.3. Növbətçilik zamanı sadə əmək bacarıqları nümayiş etdirir.	3.2.3. Növbətçilik zamanı öz üzərinə düşən vəzifənin mahiyyətini anlayır və yerinə yetirir.
4. Sosial-emosional inkişaf				
4.1. Ünsiyyət bacarıqları nümayiş etdirir				

4.1.1. Ünsiyyətə girməyə cəhd edir.	4.1.1. İlk ünsiyyət bacarıqları nümayiş etdirir.	4.1.1. Sadə ünsiyyət qaydalarına əməl edir.	4.1.1. Əməkdaşlıq qurmaqda ünsiyyət bacarıqları nümayiş etdirir.	4.1.1. Həmyaşdrları ilə ünsiyyət zamanı həmrəylik, emosional bağlılıq, inam nümayiş etdirir.
4.1.2. Böyüklərin mimika və jestlərinə, intonasiyasına reaksiya verir.	4.1.2. Böyüklərlə ünsiyyət qurmaq istəyini nümayiş etdirir.	4.1.2. Hərəkətli oyun, əyləncə zamanı emosiya, əhvali-ruhiyyə (sevinc, təəccüb və s.) nümayiş etdirir.	4.1.2. Özünün və digərlərinin emosional vəziyyətinə münasibət bildirir.	4.1.2. Birgəfəaliyyət planlaşdırarkən tərəfdaşlarının maraq və fikirlərini nəzərə alaraq, onların emosional vəziyyətinə diqqət nümayiş etdirir.
4.2. Sosial həyatla bağlı bilik, bacarıq və vərdişlərini özünəməxsus tərzdə nümayiş etdirir				
4.2.1. Öz hisslərini baxışları, mimika, jest və hərəkəti ilə ifadə edir.	4.2.1. Yaşadlarının davranışını təqlid edir.	4.2.1. Arzu, hiss və istəklərini ifadə edir.	4.2.1. Öz hərəkətlərini dəyərləndirir.	4.2.1. Digərlərinin hərəkətlərini, arzu və istəklərini dəyərləndirir.
4.2.2. Birgə oyunlarda iştirak edir.	4.2.2. Birgə oyunda qaydalara uyğun fəaliyyət göstərir.	4.2.2. Qrupun üzvü kimi fəaliyyət göstərir.	4.2.2. Qrupdaxili fəaliyyətdə özünün və digərlərinin hərəkətlərini müqayisə edir.	4.2.2. Fəaliyyətini qrupun qaydalarına uyğun tənzimləyir.
4.2.3. Oyuncaqlarla oynayarkən emosional (mimika, səs tonu) reaksiya verir.	4.2.3. Oyun hərəkətlərindən alınan nəticələrə sevinir.	4.2.3. Problemin həllində iştirak edir.	4.2.3. Problemin həllində müxtəlif üsullardan istifadə edir.	4.2.3. Müxtəlif situasiyalarda məsələnin həllini axtararkən özünəinam və müstəqillik nümayiş etdirir.
4.3. Hörmət (münasibət) və dözümlük (tolerantlıq) nümayiş etdirir				

-	4.3.1. Ətrafdakılarla mehriban davranır.	4.3.1. Verilmiş qaydalara dözümlülük nümayiş etdirir.	4.3.1. Müxtəlif situasiyalarda dözümlülük nümayiş etdirir.	4.3.1. Ətrafdakı insanlar arasındakı fərqlərə (fiziki, irqi, milli, dini, cinsi, sosial) dözümlülük nümayiş etdirir.
-	4.3.2. Fəaliyyət zamanı güzəştə gedir, bölüşür və digərlərinə kömək edir.	4.3.2. Böyüklərə və həmyaşıdlarına qarşı xeyirxahlıq, qarşılıqlı kömək, dostluq, diqqət nümayiş etdirir.	4.3.2. Özünün və yoldaşlarının hərəkətlərini düzgün qiymətləndirir, oyuncaqlarını, rollarını bölüşür.	4.3.2. İnsanlara qarşı qayğıkeş münasibət bəsləyir, çətinlik zamanı kömək edir.

1.8. İnkişaf sahələrinin inteqrasiyası

Məktəbəqədər təhsildə inteqrasiya məktəbəqədər yaşlı uşaqların tərəküründə dünyanın bütöv və bölünməz obrazını formalaşdırmaq, onları inkişafa və özünüinkişafa istiqamətləndirmək məqsədilə təlimin bütün məzmun komponentləri arasında struktur əlaqələri qurmaq və onları sistemləşdirməkdir. Təlim vəzifələri o zaman daha səmərəli həll olunur ki, tərbiyəçi-müəllim təlim-tərbiyə prosesinin təşkilində inteqrativ yanaşmadan məqsədyönlü şəkildə istifadə edir. Tərbiyəçi-müəllim inkişaf və təlim prosesini elə təşkil etməlidir ki, bütün fəaliyyət növlərində uşaqlardan daha çox hərəkətli fəallıq tələb edilsin. Belə yanaşma fiziki inkişafı stimullaşdırmaqla yanaşı, digər vəzifələrin də daha uğurlu həllinə kömək edir. Digər tərəfdən bir inkişaf sahəsi üzrə təşkil edilmiş prosesdə digər inkişaf sahələrinin vəzifələrinin həllinə də diqqət yetirmək zəruridir:

- hərəkətli və idman oyunları zamanı təhlükəsiz davranış vərdişlərinin formalaşdırılması;

- fiziki mədəniyyət məşğələlərində mənəvi keyfiyyətlərin (cəsurluq elementləri, bir-birinə kömək etmək, özünün və yoldaşlarının hərəkətini qiymətləndirmək və s.) inkişafı üçün pedaqoji situasiya yaradılması;

- idman avadanlıqlarının yığışdırılmasına uşaqların cəlb edilməsi;

- uşaq tərəkürünün fəallaşdırılması (oyunu, avadanlığı, oyuncağı və s. müstəqil seçmək, məkana bələdləşmə üçün xüsusi tapşırıqlar, böyüklərin əməyini, heyvanların hərəkətini imitasiya etməklə ətraf aləm haqqında təsəvvürlərin möhkəmləndirilməsi və s. vasitəsilə);

- hərəkətli fəallıq prosesində hərəkət və tapşırıqların adlandırılması ilə fəal nitqin genişləndirilməsi;

- şeir, saymaca, nəğmələrin oyun və tapşırıqlarla müşayiət olunması;

- uşaqların diqqətinin estetik cəhətdən yoldaşlarının, tərbiyəçi-müəllimin xarici görünüşünə, müəssisənin tərtibatına yönəldilməsi və s.

Analoji olaraq, inteqrativ yanaşma 4 inkişaf sahəsi üzrə vəzifələrin reallaşdırılması zamanı nəzərə alınmalıdır.

Şaquli inteqrasiyada yaş qrupları və inkişaf sahələri arasındakı əlaqə, ardıcılıq və sistemlilik, üfüqi inteqrasiyada isə hər yaş dövrü üzrə müxtəlif inkişaf sahələri üzrə əsas və altstandartlar arasındakı əlaqəlilik və ardıcılıq təmin olunur.

Bütün hallarda uşağın inteqrativ standartlar əsasında bacarıqlara yiyələnməsi diqqət mərkəzində saxlanılır. Məzmun yaş qrupuna uyğun olaraq sadədən mürəkkəbə prinsipi əsasında məntiqi ardıcılıq və sistemlə müəyyənləşdirilmişdir. Məktəbəqədər təhsilin sonunda ümumi təlim nəticələri təqdim olunmuşdur ki, burada da ibtidai təhsillə məktəbəqədər təhsil pilləsi arasındakı varislik gözlənilmişdir.

2. Təlim strategiyaları

2.1. İnkişaf və təlim strategiyalarının mahiyyəti

Strategiya - əvvəlcədən müəyyən edilmiş nəticəyə (nəticələrə) çatmaq üçün hazırlanan məqsədlər zənciri, subyektin məqsədinə çatması üçün düşünülmüş planlı fəaliyyət modelidir. Strategiya minimal əmək, vaxt və resurs sərf etməklə optimal nəticəyə necə çatmağın yollarını göstərir. Strategiyanın məzmununa fəaliyyət istiqamətinə uyğun olaraq məntiqi qərarlar toplusu daxildir. Təlim strategiyaları təlim prosesinin təşkilinə verilən tələbləri, istifadə edilən forma, üsul və vasitələri əhatə edir.

Fasiləsiz təhsil sisteminin tərkib hissəsi olan, gözənilən nəticələri ilə fərqlənən məktəbəqədər təhsil pilləsi sonrakı mərhələlər üçün əsas bünövrə rolunu oynayır.

Təhsil həm də bütövlükdə tərbiyəçi-müəllim, uşaq və valideynin birgə fəaliyyətinin yekunu olduğundan, ona nəticə kimi baxılır, tam və mərhələli prosesin sonu kimi qiymətləndirilir. Məktəbəqədər təhsilin proqramında (kurikulumda) təlim strategiyaları aşağıdakı məsələləri əhatə edir:

- təlim prosesi və onun təşkili prinsipləri;
- təlimin təşkilində istifadə olunan forma və üsullar;
- təlimin planlaşdırılması.

Təlim prosesində təlim strategiyasının vacibliyi ondan ibarətdir ki, o, əlverişli metod və üsullarla uşaqların səmərəli təliminə imkan yaradır. Təlim strategiyalarına integrativ yanaşma təlimin keyfiyyətinin və uşaqların uğurlarının artmasına gətirib çıxarır.

2.2. İnkişafetdirici təlim mühitinin təşkili

İnkişafetdirici təlim mühiti uşağın təfəkkür, sosial, emosional, fiziki və yaradıcı inkişafına böyük təsir göstərir. Tərbiyəçi-müəllim fiziki və psixoloji baxımdan təhlükəsiz və həvəsləndirici mühit yaradaraq uşağın müstəqil və qrup layihələri, oyun, müxtəlif vasitələr, digər uşaqlarla və böyüklərlə qarşılıqlı əlaqə vasitəsilə inkişafını dəstəkləyir.

Uşaqyönümlü mühitin yaradılması işində aşağıdakı tələblər nəzərə alınmalıdır:

- uşağın ətraf mühitdə olan əşyalar və onları əhatə edən insanlarla qarşılıqlı əlaqə quraraq öyrənməsi və biliklər qazanması;
- uşağın inkişafını və öyrənməsini təmin etmək üçün onun maraq, ehtiyac və güclü tərəflərinin nəzərə alınması.

Elementar tədqiqatların aparılması, yeniliklərin kəşf edilməsi və fikir mübadiləsinə şərait yaradan mühitin qurulması məsuliyyəti tərbiyəçi-müəllimin üzərinə düşür. Belə mühitdə tərbiyəçi-müəllimin rolu uşağın özünüifadəsini dəstəkləməkdən, arzu olunan davranış və şəxsi keyfiyyətlərin: "Niyə?", "Nə üçün?" suallarının verilməsinin, ətrafdakılara

qarşı hörmət və qayğının göstərilməsinin, məsuliyyət hissini təmin olunmasından ibarətdir.

Məktəbəqədər təhsil müəssisəsində təşkil edilən inkişafetdirici mühitə aşağıdakılar aiddir:

- daxili inkişafetdirici mühit (müəssisənin və qrupun daxili mühiti) - fəaliyyət mərkəzləri belə mühitin yaradılması üçün əsas vasitədir. Belə mühit uşağın maraq (müxtəlif mərkəzlər və müxtəlif materiallar) və ehtiyaclarına (uşağın fəaliyyət mərkəzini seçmək imkanı) uyğun təlimi təcrübədə həyata keçirməyə imkan verir;

- xarici inkişafetdirici mühit (uşaq bağçasının həyətyanı sahəsi) – müəssisənin həyətyanı sahəsi daxili məkanda mümkün olmayan imkanları təmin edir.

Müəssisənin həyətidə oyun məkanına təbiət elementləri: ağaclar, bitkilər, yeməli meyvə və tərəvəzlər, qum, daş, gil, su və s. daxil olmalıdır. Bu məkan təbiətlə əlaqə, imkan və kəşfləri təmin etməyə qadirdir. Belə sahələr ətraf aləmin öyrənilməsinə, təbiətə qayğının vacibliyinin dərk edilməsinə kömək edir, eyni zamanda fasiləsiz ekoloji təhsili təmin edir.

Həm daxili, həm də xarici inkişafetdirici mühit uşağın təliminin bütün aspektlərini təmin edir və tərbiyəçi-müəllim, uşaqlar, ailələr və yerli ictimaiyyət arasında ünsiyyətə kömək edir.

İnkişafetdirici və dəstəkləyici mühitin yaradılması bütün inkişaf sahələri üzrə uşağın təliminə müsbət təsir göstərir.

İnkişafetdirici və dəstəkləyici mühitin yaradılması üçün məktəbəqədər təhsil müəssisəsində müxtəlif fəaliyyət mərkəzləri (guşələr) təşkil olunur. Bu mərkəzlər inkişaf sahələri üzrə qurulur və uşağın inkişafını təmin edir. Qrup otaqlarında şəraitin bu cür yaradılması uşağa sərbəst seçim imkanı verir. Hər yaş qrupunda bir neçə fəaliyyət mərkəzi yaradılır ki, bunların da hər birində tədqiqat və oyunlar üçün kifayət qədər materiallar təqdim olunur. Fəaliyyət mərkəzləri yaş qruplarına uyğun uşağın maraq və inkişaf ehtiyacları, məktəbəqədər təhsil müəssisəsində mövcud olan təlim resursları nəzərə alınmaqla tərtib olunur:

- uşağın maraq və inkişaf ehtiyacları;
- məktəbəqədər təhsil müəssisəsində mövcud olan təlim resursları.

Fəaliyyət mərkəzləri (guşələr) dedikdə, əsasən, aşağıdakılar nəzərdə tutulur:

- riyaziyyat guşəsi;
- kitab guşəsi;
- stolüstü oyunlar guşəsi;
- elm guşəsi;

- təsviri fəaliyyət guşəsi;
- qum və su guşəsi;
- oyuncaq tikinti materialları guşəsi;
- süjetli-rollu oyunlar guşəsi;
- məişət-təsərrüfat guşəsi;
- milli guşə;
- gəlincik guşəsi;
- nəqliyyat guşəsi;
- təbiət guşəsi;
- əl əməyi guşəsi (məktəbəhazırlıq qrupunda).

Fəaliyyət mərkəzləri bir-birindən ayrı təşkil edilir və xüsusi materiallarla təchiz olunur. Bu materiallar həm tərbiyəçi-müəllim, həm valideyn, həm də uşaqlar tərəfindən hazırlana bilər.

Mərkəzlərdə qoyulan materiallar (kitablar, oyuncaqlar, həndəsi fiqurlar, oyuncaq qablar, mətbəxə aid oyuncaqlar, kağız, qələmlər, karton, boyalar, plastilin, pazllar, müxtəlif bitkilər, yarpaqlar) uşağın əli çatan vəziyyətdə qoyulmalı və o həmin materiallarla yaradıcı və müstəqil davranmağa həvəsləndirilməlidir. Fəaliyyət mərkəzləri elə yaradılmalıdır ki, orada uşaqlar kiçik qruplarda bir-birilə oynayıb ünsiyyət qura, istədikləri fəaliyyət mərkəzlərini özləri seçə bilsinlər. Həm də fəaliyyət mərkəzlərində uşaqlar birgə oynamaq və əməkdaşlıq etməyi öyrənirlər.

İnkişafetdirici və dəstəkləyici təlim mühiti uşağın müstəqilliyinə imkan yaradır, onun təhsil uğurunun təmin edilməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Böyükklər uşağın öyrənmə prosesinə təsir göstərən şəraiti və materialları təmin edir. Onların qarşılıqlı münasibətlər daxilində fəaliyyət göstərmələrinin və özlərini ifadə etmələrinin reallaşmasına imkan yaradır, lakin oyun prosesini formalaşdıran rol və vəzifələri uşaqlar özləri müəyyənləşdirirlər. Oyun uşaqlarda tədqiqat, risk etmə, sosiallaşma və təlimə motivasiyanı stimullaşdırır.

Oyunların bütün növləri məktəbəqədər yaşlı uşaqların inkişafı və təlimi üzrə pedaqoji fəaliyyətin əsası olmalıdır. Məktəbəqədər yaş dövründə uşaqların oyun kateqoriyaları aşağıdakılardır:

- təklikdə oyunlar - materiallar və ideyalarla təkbaşına oyun;
- paralel oyunlar - bəzən təkrarlayaraq, bəzən isə həmin materiallardan istifadə edərək fərqli fəaliyyət növünü həyata keçirməklə bir-birilə yanaşı oyun;
- əməkdaşlıq oyunları - ümumi maraqlarla qarşıya qoyulan problemləri həll etmək üçün ideya və rol mübadiləsi aparmaq yolu ilə uşaqlar qrupunun əməkdaşlıq

oyunları;

- sərbəst oyunlar - təkbaşına və ya yaşlıları ilə oyun (bu zaman yalnız oyun iştirakçılarının ehtiyacı olduqda və onlar kömək üçün müraciət etdikdə böyüklər dəstək göstərə bilər);
- sensomotor oyunlar - müxtəlif materiallardan hazırlanmış oyuncaqların köməyi ilə, su və qumu qarışdıraraq və ya papye-maşedən formalar hazırlamaqla həm lamisə üzvlərinin, həm də fiziki hərəkətlərin istifadəsi ilə əşyaların (obyektlərin) xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi;
- konstruktorla oyunlar - taxta kubların və ya leqoların istifadəsi ilə oyuncaq maşınlar üçün qarajların tikintisində müxtəlif konstruksiyaların yaradılması;
- süjetli-rollu oyunlar - xəyali (məsələn, ananı və ya atanı, mağazada satıcını, xəstəxanada həkimi və s. təsvir edərək) obrazların yaradılması, hisslər, hadisələr, insanlar, heyvanların imitasiyası və təsviri, müvafiq dil və jestlərdən istifadə edilməsi;
- simvolik oyunlar - simvolik və ya xəyali olaraq konkret əşya-obyekt, hərəkət və ya hadisələrin təsvir olunması (uşaqlar böyüdükcə onların simvolizə etmək istədikləri əşyanın forma və funksiyaları üzrə əvəzedicilərdən - taxta parçaları və ya qutular kimi obyektlərdən istifadə etməyə başlayırlar). Simvolik oyun konstruktiv və dramatik oyunu təşkil edir.

Körpələr qrupunda təlimin oyun-məşğələ formasında keçirilməsi məqsədəuyğundur. Oyun-məşğələlər uşağın düzgün və ahəngdar inkişafına kömək edir, lakin müstəqil oyun prosesində böyüklərin təsiri olmadan bu oyunlar uşağın bacarıqlarının formalaşmasına təsir edə bilməz. Oyun-məşğələlər uşağın böyüklərin nitqini anlamasına, ətrafa bələdləşməsinə kömək edir.

Təlimin səmərəli təşkili üçün tərbiyəçi-müəllim aşağıdakıları bacarmalıdır:

- hər bir fəaliyyətdə uşaqlarla birgə iştirak etmək;
- qrup otağı və materialların estetikliliyini təmin etmək;
- uşaqların inkişafında və təlimində irəliləyişi sənədləşdirmək;
- təlim və təcrübələr arasında əlaqələri görmək üçün uşaqlara kömək etmək;
- təqdim edilən iş vasitəsilə öz biliyini ifadə etməkdə uşaqlara kömək etmək;
- valideynlərlə əməkdaşlıq etmək;
- layihələr barədə həmkarları və valideynlərlə dialoq aparmaq.

Təlim prosesi şərti olaraq aşağıdakı kimi bölünə bilər:

- uşaq fəaliyyətinin müxtəlif növlərinin təşkili prosesində həyata keçirilən təlim fəaliyyəti;

- rejimə əsasən həyata keçirilən təlim fəaliyyəti;
- uşaqların müstəqil fəaliyyəti;
- proqramın realizəsi zamanı ailələrlə qarşılıqlı əməkdaşlıq.

Təlim prosesinin təşkilində uşaqların yaşına uyğun iş formaları müəyyənləşdirilməlidir. İş formasının seçilməsi zamanı tərbiyəçi-müəllim uşaqların kontingentini, mədəni və regional xüsusiyyətləri nəzərə alaraq, məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin şəraitinə, həmçinin öz təcrübə və yaradıcılığına əsasən yanaşmalardan istifadə edə bilər.

Məktəbəqədər yaş dövründə təlim fəaliyyəti inteqrasiya və oyun elementləri daxil edilməklə təşkil edilir. Fəaliyyət uşaq üçün maraqlı və əyləncəli olmalıdır:

- didaktik, süjetli-rollu, hərəkətli, musiqili, yallı xarakterli, səhnələşdirilmiş, imitasiya xarakterli hərəkətli oyunların keçirilməsi;
- müxtəlif janrlı bədii uşaq ədəbiyyatının oxunması və müzakirəsi;
- uşaqlarla situativ söhbətlərin təşkili;
- gəzinti zamanı fəslə uyğun təbiətdəki dəyişikliklərin müşahidəsi;
- əməli fəaliyyətin (rəsm, yapma, kəsib-yapışdırma) təşkili;
- mahnıların və rəqslərin ifa olunması;
- hərəkətlərin inkişafı üzrə məşğələlərin təşkili;
- müxtəlif rejim anlarında fəaliyyətin təşkili.

2.3. Təlimin təşkilinə verilən tələblər

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların hərtərəfli inkişafının və keyfiyyətli təlimin təmin olunması və müsbət emosional mühitin yaradılması üçün təlim fəaliyyətinin təşkili zamanı bir sıra əsas tələblər nəzərə alınmalıdır:

- uşaq ləyaqətinə hörmət;
- təlimin uşaqların yaş və fərdi xüsusiyyətlərinə uyğun forma, metodlar əsasında təşkili;
- təlim prosesində fəaliyyətin böyüklər və uşaqlar arasında əməkdaşlıq əsasında qurulması;
- uşaqların təşəbbüskarlıq və müstəqilliyinin dəstəklənməsi;
- uşaqların fiziki və psixi zorakılığın bütün formalarından qorunması;
- ailələrin təlim fəaliyyətinə bilavasitə cəlb edilməsi.

Təlimin təşkili zamanı aşağıdakı prinsiplərə istinad edilməlidir:

- şəxsiyyətyönümlülük - uşaqlara bütöv bir şəxsiyyət kimi yanaşmağı tələb edir. Həyatda lazım olan ən zəruri dəyərlərin formalaşdırılmasını bir vəzifə kimi qarşıya qoyur.

Bu iş məktəbəqədər təhsil mərhələsindən başlayır. Ona görə də təlimin məzmununda və həyata keçirilməsində onun nəzərə alınması vacib hesab edilir;

-diferensiallaşdırma və fərdiləşdirmə - uşaqların fərdi xüsusiyyətlərinin, maraq və tələbatlarının, fiziki və əqli inkişaf səviyyələrinin, psixofizioloji xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması, onların təliminin bu xüsusiyyətlər əsasında təşkil olunmasını tələb edir;

-idrak fəallığı - məktəbəqədər təhsil materiallarının koqnitiv xarakter daşmasına, onun fəal təlim şəraitində reallaşdırılmasına imkan yaradır, uşaqlarda hər hansı problemin həlli tələbatını, onlarda idrak proseslərinin fəallaşdırılmasını gücləndirir;

-əyanilik - məktəbəqədər təhsil müəssisəsində uşaqların öyrənməyə olan marağını stimullaşdırır, öyrəndiklərinin daha keyfiyyətli mənimsənilməsinə şərait yaradır;

-əməkdaşlıq - "tərbiyəçi-müəllim-uşaq-valideyn" münasibətlərində qarşılıqlı fəaliyyətin təmin olunmasını nəzərdə tutur;

-nəticəyönümlülük - fəaliyyətin əvvəlcədən müəyyən olunmuş nəticələr əsasında qurulmasını tələb edir.

2.4. Təlimin təşkilində istifadə olunan forma və üsullar

1-3 yaşlı uşaqlarla öyrənmə prosesində fərdi, yarımqruplarla və kollektiv, 3-6 yaşlı uşaqlarla isə fərdi, cütlərlə, qruplarla və kollektiv iş formalarından istifadə edilir.

Pedaqoji proses ətraf mühitin və əşya aləminin fəal tədqiqi prosesində uşağın bütün inkişaf sahələri üzrə fəaliyyət növlərinin kompleks inkişafı üzərində qurulmalı, şəxsiyyətyönümlülük prinsipi əsasında təşkil olunmalıdır.

Fərdi iş zamanı uşaqların potensial imkanlarının müəyyənləşdirilməsi və onların müstəqil fəaliyyət göstərməsi üçün imkan yaranır.

Cütlərlə iş zamanı uşaqların hər hansı problemin həllində bir-birinə kömək göstərmələrinə, əməkdaşlıq etmələrinə, bir-birlərinin qarşısında öz məsuliyyətlərini dərk etmələrinə imkan yaranır.

Qruplarla iş (3-4 nəfər) zamanı uşaqlar kiçik qruplarda birləşir, işin gedişində əməkdaşlıq və müxtəlif problemləri bir yerdə həll etməyə cəlb olunurlar. Bu zaman uşaqlar müstəqil fikir söyləmək, digərlərini dinləmək imkanı əldə edirlər.

Kollektiv iş zamanı kollektivdə işləmək, birgə fəaliyyət göstərmək və kommunikativ bacarıqların inkişafı təmin edilir.

1-3 yaşlı uşaqlarla iş zamanı aşağıdakı iş üsullarından istifadə edilə bilər:

Süjetli-rollu oyunlar - hər hansı bir problemə müxtəlif nöqteyi-nəzərdən yanaşmağı tələb edir. Bu üsul uşaqlara hadisələrin iştirakçısı olmaq və mövcud vəziyyətə baxmaq imkanı verir. Oyun prosesində uşaqlar rola girir, mövcud vəziyyəti görürlər. Tərbiyəçi-

müəllim ilə birgə fəaliyyət göstərir, tanış süjetə yeni epizodlar qoşur. Böyüklərin köməyi ilə öz oyununu üçün oyuncaqlar seçir. Tərbiyəçi-müəllim suallar qoymaq yolu ilə oyunu inkişaf etdirməyi bacarır. (“Gəlincik yedi. Sonra o nə edəcək?”, “Salfet haradadır?”, “Gəlincik yatmaq istəyir?” və s.). Təlim prosesinə belə oyun elementlərinin gətirilməsi onun maraqlılığını, uşaqların yaradıcı fəaliyyət göstərməsi imkanlarını genişləndirir:

-oyuncaq tikinti materiallarından (böyük və kiçik ölçülü plastmas kərpiclər) istifadə edərək süjetli oyunun inkişafı üçün tikinti quraşdırmağa həvəs göstərir;

-oyun prosesində müəyyən rola uyğun hərəkətlər (ananın və ya atanın, həkimin, sürücünün rolunu ifa edir, tanıdığı heyvanların səsini və hərəkətlərini təqlid edir və s.) edir.

Hərəkətli oyunlar. Sadə məzmunlu hərəkətli oyunlardan istifadə edilir. Bu zaman oyunu əvvəlcə kiçik qruplarla, sonra isə birgə təşkil etmək məqsədəuyğundur.

Didaktik oyunlar. Oyuncaqlar və stolüstü çap oyunları uşaqların inkişafı üçün mühüm vasitədir. Belə oyunlar uşaqların diqqətinin, təfəkkürünün, qavrayışının, təxəyyülünün, kiçik motor hərəkətlərinin inkişafını təmin edir. Oyuncağı hissələrə ayırmaq və yığmaq üzrə oyunların təşkili məqsədəuyğundur.

3-6 yaşlı uşaqlarla iş zamanı geniş imkanları olan əqli hücum, tap-tapmaca, nağıletmə, müzakirə, şaxələndirmə (klaster), problemlə vəziyyət, oyunlar, suallar, söz assosiasiyası kimi təlim üsullarından istifadə edildikdə müsbət nəticələr əldə etmək mümkündür.

Əqli hücum - birgə səy nəticəsində konkret problemin bir neçə həllinin işlənilib hazırlanması, müəyyən vaxt ərzində bütün uşaqların problemlə bağlı ideyalarının toplanması, təlim fəaliyyətinin stimullaşdırılmasıdır. Əqli hücum uşaqlara öz fikirlərini sərbəst ifadə etmək imkanı verir və fikrin müxtəlifliyinin zəruriliyini başa düşmək üçün şərait yaradır. Bu üsuldən məşğələlərdə problemlə situasiya, fikir müxtəlifliyi yaratmaq və həlli yollarını tapmaq üçün istifadə edilir. Uşaqların fəallığının artırılmasına və onlar tərəfindən ideyaların irəli sürülməsinə imkan yaradır. Bu üsuldən, demək olar ki, bütün məşğələlərdə istifadə etmək mümkündür.

Tap-tapmaca - oyun-tapmaca formasında keçirilən bu üsul uşaqlarda yüksək fəallıq yaradır. Tərbiyəçi-müəllim lövhədə dairəvi kart asır, onun arxasında yeni mövzu üzrə “açar söz” mahiyyəti daşıyan anlayışın şəkli yapışdırılır. Kartın şəkil olmayan tərəfi uşaqlara tərəf asılır. Uşaqlara şəkl arxasında gizlədilmiş anlayışın xüsusiyyətlərinə aid 2 və ya 3 yönəldici söz sadalanır. Yaxud lövhəyə kartın yanında həmin anlayışa aid şəkillər yapışdırılır. Uşaqlar həmin şəkillərə uyğun olaraq gizlədilmiş anlayışı tapırlar (məsələn, qış fəslinə aid qar, Şaxta baba və s.). Uşaqlar anlayışı tapmaqda çətinlik çəksələr, əlavə

olaraq yeni xüsusiyyətlər sadalanır. Uşaqlar öz fərziyyələrini dedikdən sonra tərbiyəçi-müəllim kartı çevirir. Anlayışın düzgün tapılmasında fəallıq göstərənlər qeyd olunur. Çətinlik çəkənlərə öz fikirlərini əsaslandırmaq üçün imkan yaradılır.

Nağıletmə - məlumatın tərbiyəçi-müəllimdən uşağa ötürülməsi və dinləmə bacarıqlarının inkişafı üsuludur. Bu üsuldan mövzu ilə bağlı məzmunun zənginləşdirilməsi, tamamlanması məqsədilə istifadə etmək məqsədəuyğundur. Belə qısa nağıletmə 10-15 dəqiqə ərzində aparılır. Nağıletmə ilə bağlı aşağıdakı məsələlər diqqət mərkəzində saxlanılır:

- nağıletmənin məqsəd və vəzifələrini dəqiq müəyyənləşdirmək;
- nağıletmə zamanı ardıcılığı gözləmək;
- nağıletmədə süjetli şəkillərdən istifadə etmək;
- digər əyani və texniki vasitələrdən istifadə etmək.

Tərbiyəçi-müəllim məlumatın ötürülmə prosesini verbal (suallar vermək) və vizual (uşaqların üz ifadələrini və jestlərini müşahidə etməklə) tənzimləyir.

Müzakirə - mövzu ətrafında ideya, məlumat, təəssürat, təhlil və təkliflərin qarşılıqlı mübadiləsidir. Onun əsas vəzifəsi problemi təhlil edərək həlli yolunu tapmaq, düzgün qərar qəbul etmək üçün imkan yaratmaqdır. Uşaqların ünsiyyət, kommunikativ bacarıqlarının formalaşdırılmasında mühüm rol oynayır. Uşaqlar sual və replikalarla müzakirələrə qoşulur, fakt və hadisələrdən istifadə etməklə inandırıcı nitq nümayiş etdirirlər. Qazandıqları bilik və bacarıqları təcrübədə tətbiq etmək imkanı əldə edirlər.

Müzakirəyə başlamazdan əvvəl uşaqlara qaydalar izah edilir. Mövzu aydın ifadə olunur. Müzakirələr bu prosesi inkişaf etdirən suallar vermək və uşaqların cavablarını nəzərdən keçirməklə tənzimlənir. Bu zaman cavabı "bəli" və ya "xeyr" olan qapalı suallar vermək məqsədəuyğun hesab edilmir. Müzakirədə mövzuya aid "Nə baş verdi? Nə üçün baş verdi? Bu, başqa cür ola bilərdimi və necə? Siz bu vəziyyətdə nə edərdiniz? Sizin fikrinizcə, həmin obraz nə hiss etdi? Siz bu şəraitdə nə hiss edərdiniz? Bu, düz idimi? Nə üçün?" kimi suallardan istifadə olunur. Bu təlim üsulundan böyük və məktəbəhazırlıq qruplarında istifadə edilir.

Şaxələndirmə (klaster) - tərbiyəçi-müəllim tərəfindən lövhədə və ya iş vərəqlərində dairə çəkilir və onun mərkəzində yapışdırılmış şəkil ilə bağlı söz və ya ifadələr söyləmək uşaqlara tapşırılır. Mərkəzdə yapışdırılmış şəkildən başlayaraq hər növbəti şəkil onunla əlaqəli xətlərlə birləşdirilir. Məşğələnin sonunda alınan şaxələndirməyə əsasən ümumiləşdirmə aparılır. Bu üsuldan məktəbəhazırlıq qruplarında istifadə oluna bilər.

Problemlə vəziyyət - bu üsul tənqidi təfəkkürü, təhlil etmə və ümumiləşdirmə vərdişlərini inkişaf etdirir. Əvvəlcə problem vəziyyət və müzakirə üçün suallar hazırlanır.

Uşaqlar 4-5 nəfərlik qruplara bölünür. Problemlə vəziyyət təsvir olunmuş vərəqlər uşaqlara paylanır. Hər qrup təklif edilən vəziyyətlərdən birini müzakirə edir və həlli yolunu göstərir. Qruplar öz işlərini bitirdikdən sonra ümumi müzakirə aparılır.

Oyunlar - rollu oyunlar hər hansı bir problemə müxtəlif nöqtəyi-nəzərdən yanaşmağı tələb edir. Bu üsul uşaqlara hadisələrin iştirakçısı olmaq və mövcud vəziyyətə başqalarının gözü ilə baxmaq imkanı verir. Oyun prosesində uşaqlar rola girir, mövcud vəziyyəti başqasının gözü ilə görürlər. Təlim prosesinə belə oyun elementlərinin gətirilməsi onun maraqlı olması, uşaqların yaradıcı fəaliyyət göstərməsi imkanlarını genişləndirir.

Suallar - uşaqların idrak fəallığının artırılmasında böyük rol oynayır. Sualların sayının 4-5 arasında olması məqsədəuyğundur. Sualların qoyuluşu tənqidi təfəkkürün inkişafına doğru yönəldilməli, məntiqi ardıcılıq gözlənilməli, məzmun və mövzu ilə bilavasitə əlaqəli olmalıdır.

Söz assosiasiyası - bu üsüldən hər hansı bir mövzunun öyrənilməsinə başlamazdan əvvəl, uşaqların həmin mövzu haqqında nə bildiklərini və mövzu mənimsəndikdən sonra yeni nə öyrəndiklərini aydınlaşdırmaq məqsədilə istifadə edilir. Bu üsulun mahiyyəti ondan ibarətdir ki, tərbiyəçi-müəllim mövzunun məğzini ifadə edən əsas sözü uşaqlara təklif edir və onlar eşitdiklərini həmin sözlə əlaqədar assosiativ şəkildə xatırladıqları ilk sözləri deyirlər. Bu üsul tərbiyəçi-müəllimə məşğələdə əldə edilən nəticələri müqayisəli qiymətləndirməyə, uşaqlara isə təlim prosesində öz inkişaf dinamikasını dərk etməyə imkan verir.

2.5. Təlimin planlaşdırılması və təşkili metodikası

Məktəbəqədər təhsil müəssisəsində təlimin səmərəli təşkili işin düzgün planlaşdırılmasından başlayır. Düzgün planlaşdırma üçün yerinə yetiriləcək təlim işlərinin əvvəlcədən layihələndirilməsi xüsusi didaktik əhəmiyyət kəsb edir. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsində planlaşdırmanın, əsasən, aşağıdakı iki növündən istifadə edilməsi zəruri hesab edilir:

- illik (perspektiv) planlaşdırma;
- həftəlik (cari) planlaşdırma.

İllik planlaşdırma standartların reallaşması məqsədilə inkişaf sahələrinə əsasən hər yaş qrupu üçün işin planlaşdırılması üzrə aparılır. Məktəbəqədər təhsil proqramının (kurikulumun) əsas istiqamətlərinə müvafiq olaraq müəyyənləşdirilmiş həmin sahələrin planlaşdırılmasında inteqrativlik prinsipi ciddi şəkildə gözlənilir.

Həftəlik planlaşdırma altstandartların həyata keçirilməsi məqsədilə ayrı-ayrı

məşğələlər və məşğələdənkenar fəaliyyət sahələri (oyun, gəzinti, əyləncə, sağlamlaşdırıcı tədbirlər və s.) üzrə aparılır.

Uğurlu və nəticəyönlü təlim prosesinin təşkili əvvəlcədən mükəmməl hazırlanmış planlaşdırmadan asılıdır. Bu növ planlaşdırma özündə tərbiyəçi-müəllimin hər hansı inkişaf sahəsi üzrə nəzərdə tutulmuş yaş qrupu üzrə illik fəaliyyətini əhatə edir. Orada konkret yaş qrupu üzrə məzmun standartları, məşğələ, mövzular, inteqrasiya, resurs və tarix kimi məsələlər əhatə olunur.

Perspektiv planlaşdırma həm müvafiq yaş qrupunun, həm də ayrı-ayrı uşaqların inkişaf səviyyəsini nəzərə alaraq müəyyən zamanda təlim və tərbiyənin vəzifələrini konkretləşdirməlidir.

Məşğələlərdə mövzuların ardıcılığı planlaşdırılarkən aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır:

- inkişaf sahəsi daxilində inteqrasiya;
- inkişaf sahələri arası inteqrasiya;
- ardıcılığın qurulması;
- məntiqi ardıcılıq;
- psixoloji ardıcılıq (sadədən mürəkkəbə doğru, yaxından uzağa prinsipi);
- xronoloji ardıcılıq.

Perspektiv (illik) planlaşdırma aşağıdakı nümunəvi sxem üzrə aparılır:

Standartlar	Məşğələ	Mövzular	İnteqrasiya	Resurslar	Tarix

Cari planlaşdırma aparılarkən məşğələnin mərhələlərinə diqqət yetirilməlidir. Məşğələ aşağıda göstərilən istiqamətlər üzrə planlaşdırılmalıdır:

- standart;
- mövzu;
- məqsəd;
- inteqrasiya;
- iş forması;
- iş üsulu;
- resurslar.

Məşğələnin mərhələləri:

Məktəbəqədər təhsil müəssisəsində fəal təlim metodlarını ilə aparılan məşğələlərin əsasən üçmərhələli strukturla həyata keçirilməsi məqsədəuyğun hesab edilir:

- aktualaşdırma və ya motivasiya (mövcud biliklərin səsləndirilməsi və ya marağın yaradılması);

- dərkətmə (yeni bilik və bacarıqların tədqiq edilərək fəal şəkildə öyrənilməsi);

- tətbiqetmə (qazanılmış bilik və bacarıqların tətbiq edilməsi).

Aktualaşdırma və ya motivasiya - məşğələ aktualaşdırma, yəni mövcud biliklərin aşkara çıxarılıb səsləndirilməsi ilə başlayır. Əgər motivasiya yaratmaq çətin və ya mümkün deyilsə, o zaman aktualaşdırma ən yaxşı çıxış yoludur. Əlbəttə motivasiya ilə başlanan məşğələ daha cəlbedici olur, lakin hər mövzu üçün maraqlı və cəlbedici motivasiya qurmaq mümkün olmayanda, aktualaşdırmadan istifadə edilir.

Motivasiyanı necə qurmaq lazımdır?

- Diqqəti cəlb etmək və uşağı maraqlandırmaq.
- Müxtəlif fərziyyələrə səbəb olan vəziyyət yaratmaq.
- Müstəqil tədqiqata həvəsləndirmək.
- Məktəbəqədər yaşlı uşağın imkanlarına müvafiqliyi nəzərə almaq.
- Uşağı öz bacarığını həyata keçirməyə sövq etmək.

Dərkətmə - yeni bilik və bacarıqların tədqiq edilərək fəal şəkildə öyrənilməsi, tapşırıqları həllətmə prosesində məlumatların, faktların axtarılması və toplanmasıdır. Dərkətmə bilik və bacarıqların vəhdətdə formalaşması prosesidir. Verilmiş işi yerinə yetirmək üçün uşaqlar iş formasından asılı olaraq fikir mübadiləsi əsasında tədqiqat aparır, ümumi nəticəyə gəlirlər.

Tətbiqetmə - qazanılmış bilik və bacarıqların tətbiq edilməsidir. Uşaqlar əldə etdikləri bilik və bacarıqları möhkəmləndirir və bunların praktik əhəmiyyəti artır. Tətbiq etmək məqsədilə uşaqlara praktik tapşırıq verilir. Məktəbəqədər yaş dövründə əsas fəaliyyət növü oyun olduğu üçün tətbiqetmə zamanı mövzuya uyğun oyundan istifadə edilməsi məqsədmüvafiqdir.

3. Uşaq inkişafının dəyərləndirilməsi

Uşaq inkişafının dəyərləndirilməsi onun inkişafı və təlimi haqqında ailəni məlumatlandırmaq, müəssisədəki inkişafetdirici mühiti davamlı şəkildə qiymətləndirmək və təhsilalanın bilik, bacarıq və vərdişlərini dəyərləndirmək məqsədilə aparılır. İnkişafın dəyərləndirilməsi hər bir uşağa fərdi qaydada tətbiq edilir, onun nitq, hissi, böyük və kiçik motor bacarıqlarında inkişaf səviyyələrini, yaxud inkişaf ləngimələrini, görmə və eşitmə ilə bağlı problemlərini müəyyənləşdirmək üçün istifadə edilir.

Dəyərləndirmənin nəticələri uşağın həm yüksək, həm də aşağı səviyyədə olan bacarıqlarını müəyyənləşdirir. Bunun nəticəsində faydalı fərdi təlim planlaşdırılır və həyata keçirilir.

Dəyərləndirmə tətbiq edildiyi mərhələdən asılı olaraq **diaqnostik (ilkin) dəyərləndirmə** və **inkişafın izlənməsi** kimi hissələrə bölünür.

Diaqnostik dəyərləndirmə təlimin ilkin mərhələsində uşağın bilik və bacarıq səviyyəsinin qiymətləndirilməsidir. Diaqnostik dəyərləndirmə inkişaf məqsədləri və strategiyalarda çevik dəyişikliklərin aparılması və təlimin planlaşdırılması üçün şərait yaradır. Diaqnostik dəyərləndirmə uşağın marağı, dünyagörüşü, yaşadığı mühit haqqında məlumat almağa imkan verir. Diaqnostik dəyərləndirmə zamanı toplanan məlumatlar uşağın inkişafının izlənməsi və müqayisələrin aparılması üçün indikatorlar (göstəricilər) yaradır.

İnkişafın izlənməsi müntəzəm şəkildə, müəyyən intervallarla tərbiyəçi-müəllim tərəfindən aparılan qiymətləndirmədir. İnkişafın izlənməsində məqsəd "uşaq necə öyrənir və inkişaf edir?" sualına cavab vermək, onun sosial, psixoloji və fiziki hazırlığını təmin etməkdir. Uşağın inkişafının izlənməsi üçün səmərəli yollardan biri onun müşahidə edilməsi və qeydlərin aparılmasıdır. Müşahidə olunmuş fəaliyyət və davranış faktları mütəmadi qeyd olunmalıdır. Bu, sənədləşdirmə prosesidir və uşaq haqqında məlumatların sistemli şəkildə toplanmasına şərait yaradır. Sistematik yanaşma uşağın müəyyən müddət ərzində bir çox fərqli fəaliyyətlərdə iştirakı zamanı onun inkişafının izlənməsinə imkan yaradır. Tərbiyəçi-müəllimin məqsədi aydın, müşahidələri isə sistemli, obyektiv, seçmə və dəqiq olmalıdır.

Uşaq inkişafının izlənməsi üçün cədvəllərdən də istifadə edilə bilər.

Uşaq inkişafının izlənməsi cədvəli (Nümunə)

Meyarlar	I rüb			II rüb			III rüb			IV rüb		
	yerinə yetirir	qismən yerinə yetirir	yerinə yetirmir	yerinə yetirir	qismən yerinə yetirir	yerinə yetirmir	yerinə yetirir	qismən yerinə yetirir	yerinə yetirmir	yerinə yetirir	qismən yerinə yetirir	yerinə yetirmir

Qeyd: Uşaq inkişafının izlənməsinin aparılması üçün meyarlar tərbiyəçi-müəllim tərəfindən müəyyənləşdirilir.

Nəticədə bütün məlumatlar tərbiyəçi-müəllimin işinin planlaşdırılması üçün istifadə olunur.

Dəyərləndirmənin metodları

Dəyərləndirmə zamanı aşağıdakı metodlardan istifadə olunur:

- müşahidə;
- müsahibə;
- şifahi sorğu;
- fəaliyyət məhsullarının təhlili;
- portfolio.

Uşaqlar təlim nailiyyətlərini müxtəlif yolla nümayiş etdirirlər. Seçilmiş vaxt, uşağın əhvali-ruhiyyəsi, verilən sualların xarakteri, məzmun ilə uşağın tanışlığı, onun təlim dilini asanlıqla başa düşməsi nəticələrə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir.

İnkişafa dair yekun hesabat məktəbəqədər yaş dövründə iki dəfə - 3 yaşın və məktəbəqədər təhsilin sonunda uşaq inkişafının qiymətləndirilməsi məqsədilə hazırlanır. Yekun hesabatda məktəbəqədər təhsilin sonunda uşağın inkişafının səviyyəsi müəyyən edilir. Uşaq bu hesabatla növbəti mərhələyə qədəm qoyur. Lakin uşaqların ümumi təhsil müəssisəsinə qəbulu zamanı onların inkişafına dair yekun hesabatın nəticələri əsas götürülmür.

İnkişafa dair yekun hesabat (Nümunə)

Uşağın soyadı, adı və atasının adı _____

Uşağın yaşı _____

Məktəbəqədər təhsil müəssisəsi _____

Tərbiyəçi-müəllimin soyadı və adı _____

Məktəbəqədər yaş dövründə Əlinin (ad şərtidir) həm fiziki, həm psixofizioloji inkişafı sürətlə gedir. Əli məktəbəqədər təhsil müəssisəsinə gəldiyi müddətdə boyunun, çəkisinin artmasında nəzərə çarpacaq dəyişiklik baş vermişdir. O diqqəti cəlb etməyi xoşlayır. Bununla yanaşı, onun nitqi, böyüklərlə və həmyaşıdları ilə ünsiyyəti normaldır. Oyun oynayarkən uşaqlarla düzgün davranır, oyunda çox zaman keçirməyi, təqlid etməyi xoşlayır. Əşyalarla və quraşdırma oyunlarında qavrayışı, hafizəsi, təxəyyülü, təfəkkürü və hərəkəti qabiliyyəti yaxşı inkişaf etmişdir. Yoldaşları ilə əməkdaşlıq etməyi, oyuncaqlarını paylaşmağı xoşlayır. Digərlərinə qarşı mehribandır. Qrup otağında başqalarına kömək etməyi sevir. Kollektivdə davranış qaydalarına əməl edir. Fikrini ifadə edə bilir. Fiziki hərəkətləri düzgün icra edir. Həyatına və sağlamlığına təhlükə yarada biləcək hadisələrdən qorunma qaydalarını bilir. Eşitdiyi fikirləri şərh edir.

Təsviri, musiqi və konstruktiv fəaliyyətdə passivdir, bayram və əyləncələrin, səhnəciklərin göstərilməsində iştirak etmir. Məkan və zaman anlayışlarından düzgün istifadə etməkdə çətinlik çəkir. Öz işi ilə məşğul olarkən yoldaşlarının gördüyü işlər onun diqqətini yayındırır.

Əli ilə məşğul olarkən məkan və zaman anlayışlarını fərqləndirmək, hərəkətlərinin ardıcılığını göstərmək vacibdir. Onu yaradıcı fəaliyyətlərə cəlb etmək faydalı olar. Diqqət konsentrasiyası tələb edən tapşırıqların icrasına yönəltmək lazımdır.

Tərbiyəçi-müəllimin imzası: _____

Valideynin imzası: _____

Məktəbəqədər təhsil müəssisəsinə qəbul edildikdən sonra uşağın inkişafının təmin olunması məqsədilə aşağıdakı anketin doldurulması məqsədəuyğundur:

ANKET

1. Uşaq:

- soyadı və adı _____

- təvəllüdü _____

- yaşadığı ünvan _____

2. Ata:

- soyadı və adı _____

- təhsili, ixtisası və iş yeri _____

3. Ana:

- soyadı və adı _____

- təhsili, ixtisası və iş yeri _____

4. Ailə tərkibi (uşaqla daim yaşayanlar)

- böyükələr: _____

- uşaqlar (yaş): _____

5. Uşaq ailənin hansı üzvünə daha çox bağlıdır _____

6. Uşağın tərbiyəsi ilə əsasən kim məşğul olur _____

7. Uşağın verdiyi, maraqları, hobbisi _____

8. Uşağın xüsusi istedadı _____

9. Uşağın xasiyyətində sizi nə narahat edir _____

Tezaurus

Məktəbəqədər təhsil - məktəbəqədər yaşlı uşaqların intellektual, fiziki və mənəvi inkişafına xidmət edən ilkin bilik, bacarıq və vərdişlərin mənimsənilməsi prosesi və onun nəticəsi.

Məktəbəqədər təhsil müəssisəsi - məktəbəqədər təhsilin dövlət standartlarına uyğun olaraq məktəbəqədər yaşlı uşaqların təlim-tərbiyəsini, əqli, fiziki, mənəvi inkişafını və ümumi təhsilə hazırlığını həyata keçirən təhsil müəssisəsi.

Məktəbəqədər təhsilin dövlət standartı - uşaqların, ailənin, cəmiyyətin və dövlətin tələbatına uyğun olaraq, elmi-pedoqoji prinsiplər əsasında hazırlanan, məktəbəqədər təhsil sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsinə xidmət edən ümumi normalar məcmusu.

Məktəbəqədər təhsildə diferensiallaşdırma - təhsil prosesində uşaqların fərdi xüsusiyyətləri, maraq və tələbatları, fiziki və əqli inkişaf səviyyələri, psixofizioloji xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla təlimin təşkil olunması.

Məktəbəqədər təhsildə qiymətləndirmə - uşaqların əqli, fiziki inkişafı və təhsil nailiyyətləri haqqında toplanmış məlumatların dəyərləndirilməsi prosesi.

Məktəbəqədər təhsil proqramı (kurikulum) - təlim nəticələri və inkişaf sahələri üzrə məzmun standartlarını, pedaqoji prosesin təşkili, təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsi və monitorinqinin aparılması sistemini özündə əks etdirən dövlət sənədi.

Məktəbəqədər təlim - məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda bilik, bacarıq, vərdiş və səriştələrin, mənimsənilmiş biliklərin gündəlik həyatda tətbiq etmə bacarığının əldə edilməsi və təhsil almaq üçün motivasiyanın formalaşdırılmasına yönəlmiş proses.

Məzmun standartı - təhsilalanların bilik və bacarıq səviyyəsinə qoyulan dövlət tələbi.

Motivasiya - məşğələnin vacib komponenti olmaqla, uşaqların idrak fəallığına təkan verən proses.

Dəyərlər - şəxsiyyəti şərtləndirən keyfiyyətlər.

Dəyərləndirmə - toplanmış məlumatların təhlili və nəticələrin çıxarılması prosesi.

Əməkdaşlıq - "tərbiyəçi-müəllim və uşaq", "uşaq-uşaq", "valideyn və tərbiyəçi-müəllim", "uşaq və valideyn" münasibətlərində qarşılıqlı fəaliyyətin təmin olunması.

Fasilitasiya - qrupda diskussiyanın təşkili, fəallaşdırılması, səmərəli yönəltmə prosesi.

Fasilitator - uşaq tərəfindən biliklərin əldə edilməsi prosesində bələdçi rolunu yerinə yetirən şəxs.

İnkişaf sahələri - uşaqların inkişaf sahələri üzrə ümumi təlim nəticələrinin

reallaşmasını təmin etmək üçün müəyyən olunan məzmunun zəruri hissəsi.

Nəticəyönümlülük - təhsilin məzmununun əvvəlcədən müəyyən olunmuş nəticələr əsasında müəyyən edilməsi.

Portfolio - uşaq haqqında məlumatların və onun müəyyən müddət ərzində yerinə yetirdiyi işlərin toplandığı xüsusi qovluq.

Resurslar - məzmun standartlarının reallaşdırılmasında istifadə olunan təlim vasitələri.

Şəxsiyyətyönümlülük - uşaqlarda zəruri həyati bacarıqların və dəyərlərin formalaşdırılması.

Şəxsiyyətyönümlü təlim prosesi - əsasında fərdiliyin tanınması, hər bir insanın orijinallığı, dəyəri, onun hər şeydən əvvəl şəxsiyyət kimi inkişafı, özünün təkrarolunmaz subyektiv təcrübəsi dayanan təlim.

Təhsildə inteqrasiya - təlimin məzmun komponentlərinin əlaqələndirilməsini təmin edən didaktik prinsip.

Təlimin məzmunu - uşaq şəxsiyyətinin formalaşmasına yönəlmiş bacarıqlar şəklində ifadə edilən təlim nəticələrinin məcmusu.

Təlim nəticəsi - müəyyən bir mərhələdə mənimsənilməsi nəzərdə tutulan və əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş təlim nailiyyətlərinin konkret bir səviyyəsi.

Təlim strategiyası - təhsil prosesində istifadə olunan forma, metod, üsul və vasitələrin məcmusu.

Tərbiyəçi-müəllim - uşaqların tərbiyəsini, hərtərəfli inkişafını, məktəbəhazırlıq təlimini təşkil edən və həyata keçirən, məktəbəqədər təhsil sahəsi üzrə ali və ya orta ixtisas təhsilli şəxs.

Uşaqyönümlülük - təlim-tərbiyə prosesinin bilavasitə uşağın meyil və marağının, təhsil tələbatının ödənilməsinə, istedad potensialının reallaşdırılmasına və inkişafına yönəldilməsi.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

Azərbaycan dilində

1. "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 19.06.2009, № 833-IIIQ
2. "Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası, 24.10.2013, № 13
3. "Məktəbəqədər təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 14.04.2017, № 585-VQ
4. "Azərbaycan Respublikasında məktəbəqədər təhsilin dövlət standartı", 8.08.2019, № 351
5. Əhmədov A., Abbasov Ə. "Məktəbəqədər təhsilin konseptual problemləri". "Kurikulum" jurnalı, № 2, 2011
6. Kurikulum islahatı: tədqiqatlar, nəticələr. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Problemləri İnstitutu, Bakı, 2011
7. Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində integrativ və inkişafetdirici təlim məsələləri. Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu, Bakı, 2017
8. Məktəbəqədər təhsilin yeni məzmunu və idarə olunması məsələləri, s. 248, Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu, Bakı, 2016
9. Cəfərova L.K. Müasir məktəbəqədər təhsilin məzmunu. "Kurikulum" jurnalı, № 3, s. 47-54, Bakı, 2014
10. Əliyeva T.Ə. Uşaq inkişafının qiymətləndirilməsi. Elmin İnkişafı Fondu, 2015.

İngilis dilində

1. Child Assessment Profile, Chicago Public Schools, 1999. www.isbe.net
2. Children from Birth to Age 8, Copple, C., Bredekamp, S., NAEYC, Washington DC, 2002
3. Creative curriculum. For infants, toddlers and twos. USA, Vashington, 2010. p.247
4. Creative Curriculum for Preschool, Diane Trister Dodge, Teaching Strategies, Washington DC, 2008
5. Early Learning Standards, Illinois State Board of Education, 2002
6. Developmentally Appropriate Practice in Early Childhood Programs. Serving Early Learning Standards, Illinois State Board of Education, 2002
7. K. Rudd and others, Labor's Plan for Early Childhood: Election 2007 Policy Document, Australian Labor Party, Canberra, 2007
8. K. Rudd, Press conference with Maxine McKew, Sydney Day Nursery, Sydney, 2008

Rus dilində

1. Диканьская Н.Н., Герасименко Е.В. Оценочная деятельность как основа управления качеством образования. Стандарты и мониторинг в образовании. № 4, с. 22-26, Moskva, 2003 г.
2. Куррикулум по воспитанию детей раннего и дошкольного возраста (1-7 лет), Республика Молдова, Институт педагогических наук – Ch.: S. n., 2007 (Combinatul Polig.), с. 108
3. Тимофеева Н.В., Зотова Ю.В. Занятие в детском саду. Волгоград, 2009

Türk dilində

1. Okul Öncesi Eğitiminin İlke ve Yöntemleri. Ankara 2011.198 s.
2. İlköğretime Hazırlık ve İlköğretim Programları. Pegem Akademi, 2010.194 s.
3. Çocuk gelişimi ve eğitimi. Erken çocukluk eğitiminde temel ilkeler. Ankara 2011.40 s.
4. Okul öncesi eğitimi programı. Ankara 2013.114 s.
5. 0-36 aylık çocuklar için etkinlik kitabı. UNİCEF-in teknik desteği ile hazırlanmıştır. 80s.